

HET GROTE ZWARTE PIET DEBAT

EEN DISCOURSANALYSE VANUIT ZORGETHISCH PERSPECTIEF

UNIVERSITEIT VOOR HUMANISTIEK
MASTERTHESIS ZORGETHIEK EN BELEID

STUDENT: LINDA AARTS
STUDENTNUMMER: 1010093
LINDA.AARTS@STUDENT.UVH.NL

THESISBEGELEIDER: DR. ALISTAIR NIEMEIJER
TWEEDE LEZER: DR. PIETER DRONKERS
EXAMINATOR: PROF. DR. CARLO LEGET

ROTTERDAM, 7 JULI 2016

“In de taal openbaart de maatschappij haar verborgen basiswaarden, haar ‘collectief bewuste’ zegt Fanon in navolging van Jung. Welnu, in dit collectief bewuste is zwart gelijk aan lelijk, zonde, duister, immoreel. De neger is het archetype van het minderwaardige. De beul is zwart, Satan is zwart, iemands goede naam wordt zwart gemaakt, of hij heeft een zwarte ziel, er zijn zwarte, gevallen engelen, enzovoort. De neger die zich via de taal zo’n cultuur eigen maakt, moet wel onbewust het beeld dat de maatschappij van hem heeft overnemen, zichzelf als minder accepteren, tot een vorm van zelfhaat komen.”

- *Achterhuis over Franz Fanon, Filosofen van de Derde Wereld, p. 45.*

Inhoudsopgave

VOORWOORD	8
SAMENVATTING	10
1 INLEIDING	12
1.1 AANLEIDING	12
1.2 PROBLEEMSTELLING	13
1.3 VRAAGSTELLING	15
1.4 DOELSTELLING	16
2 THEORETISCH KADER	17
2.1 ZWARTE PIET	17
2.2 'DUTCH RACISM'	18
2.3 ZORGETHIEK	19
2.3.1 Racisme	20
2.3.2 Onrechtvaardigheid	20
2.3.3 Vertrouwen	21
2.3.4 Asymmetrische wederkerigheid	22
2.3.5 Kritische noot	22
3 METHODE	24
3.1 ONDERZOEKSBENADERING	24
3.2 DATA-ANALYSEPROCEDURE	25
3.2.1 Analyse: sociocognitieve benadering	25
3.2.2 Analyseprocedure	26
3.2.3 Coderen	27
3.3 SENSITIZING CONCEPTS	28
3.4 CASUSDEFINITIE EN ONDERZOEKSEENHEID	29
3.4.1 Zwart als roet	29
3.4.2 Zwartepieten!	30
3.4.3 Opiniestukken	30
3.4.4 Pietitie	30
3.5 ETHISCHE OVERWEGINGEN	32
4 BEVINDINGEN	33
4.1 PIETITIE	33
4.2 ZWART ALS ROET	34
4.3 OPINIESTUKKEN VOLKSKRANT	37
4.4 ZWARTEPIETEN!	39
4.5 DISCOURSEN	41
5 DISCUSSIE	43
5.1 ALGEMENE REFLECTIE	43
5.1.1 Allochtonen en tegenstanders	43
5.1.2 Ontkennen en rechtvaardigen	44

5.2	ZORGETHISCHE REFLECTIE	46
5.2.1	Vertrouwen	46
5.2.2	Diversiteit	48
5.2.3	Kruisende wegen	50
5.3	INZICHTEN VOOR DE ZORGETHIEK	51
6	CONCLUSIE	54
6.1	CONCLUSIE	54
6.2	AANBEVELING	55
7	KWALITEIT VAN ONDERZOEK	56
7.1	KWALITEITSMATREGELEN VOORAF GEPLAND	56
7.2	KWALITEIT VAN HET UITGEVOERDE ONDERZOEK	57
	TOT SLOT	60
	LITERATUUR	62
	Wetenschappelijke bronnen	62
	Publieke bronnen	65
BIJLAGEN	FOUT! BLADWIJZER NIET GEDEFINIEERD.	
BIJLAGE 1: LOGBOEK	FOUT! BLADWIJZER NIET GEDEFINIEERD.	
BIJLAGE 2: BERICHTEN ‘PIETITIE’ EN CODERINGEN	FOUT! BLADWIJZER NIET GEDEFINIEERD.	
BIJLAGE 3: ZWART ALS ROET EN CODERINGEN	FOUT! BLADWIJZER NIET GEDEFINIEERD.	
BIJLAGE 4: OPINIESTUKKEN VOLKSKRANT	FOUT! BLADWIJZER NIET GEDEFINIEERD.	
BIJLAGE 5: OPINIESTUKKEN VOLKSKRANT CODERINGEN	FOUT! BLADWIJZER NIET GEDEFINIEERD.	
BIJLAGE 6. CODEREN ZWARTEPIETEN!	FOUT! BLADWIJZER NIET GEDEFINIEERD.	

Voorwoord

In het kader van mijn masterthesis heb ik me de afgelopen maanden verdiept in het Zwarte Piet debat. Dit bleek tevens een nadere kennismaking met het fenomeen racisme in de Nederlandse samenleving. Ik ben tot de conclusie gekomen dat ook ik mezelf schuldig maak aan (soms impliciet) racisme. Door dit in eerste instantie te ontkennen en de beschuldigingen van racisme soms weg te lachen, lijkt ik prima te passen in het beeld van de ‘geprivilegieerde witte Nederlander’. Ondanks dat ik denk dat mensen elkaar weleens onbedoeld kwetsen en dit niet voorkomen kan worden, geloof ik daarentegen dat het nodige veranderd kan worden op maatschappelijk niveau. Zodat we als gelijke mensen solidair, respectvol en plezierig met elkaar kunnen leven.

De voorkant van mijn masterthesis vertegenwoordigt ‘Het grote boek van Sinterklaas’, evenals Zwarte Piet is dit een traditioneel element binnen het Sinterklaasfeest. De originele kleuren goud en rood zijn veranderd in zwart en wit, daar binnen de discussie aangaande Zwarte Piet deze tweedeling telkens retourneert als een boemerang. Ondanks een treurig aanzien van de speciaal voor deze thesis ontworpen voorkant, hoop ik uiteindelijk op voldoende ruimte voor kleur.

Hoewel racisme en ongelijkheid binnen de Nederlandse samenleving aanwezig zijn, heb ik tijdens het uitvoeren van het onderzoek waargenomen dat een solidaire, respectvolle en plezierige omgang met elkaar weldegelijk mogelijk is. Ik hoop dan ook van harte dat mijn masterthesis de lezer naast wetenschappelijke kennis tevens inzicht, inspiratie en hoop biedt voor iedereen die de diversiteit van de Nederlandse samenleving omarmt.

Linda Aarts

Samenvatting

Dit onderzoek is gericht op het maatschappelijke Zwarte Piet debat, waarbij eveneens aandacht is voor het verklaren en begrijpen van het fenomeen racisme in Nederland. Middels kritisch discoursanalyse is het debat kwalitatief onderzocht. Op basis van de bevindingen lijken er drie discourses te traceren, te weten ideologie, strijd en identiteit. De discourses zijn verweven met- en interageren op elkaar.

Binnen de discussie is een binaire indeling zichtbaar tussen ‘voor’- en ‘tegenstanders’ van Zwarte Piet. Deze indeling lijkt ongelijkheid te impliceren.

Het reflecteren aan de hand van een zorgethisch perspectief toont bovenal een gebrek aan het erkennen en nemen van verantwoordelijkheid voor behoeften van anderen binnen de discussie. Dit maakt dat voornamelijk gekleurde mensen in afhankelijke en kwetsbare posities verkeren. Racisme blijft voortduren zowel binnen het debat als in de Nederlandse maatschappij, omdat een wezenlijk verschil als huidskleur veelal niet wordt erkend, alsmede de bijbehorende privileges of het gebrek hieraan.

Het onderzoek laat zien dat het zorgethische concept vertrouwen een belangrijke rol kan spelen binnen het debat, daar vertrouwen mensen nader tot elkaar brengt en de aanwezige polarisatie in de discussie kan terugdringen. Door het erkennen van diversiteit en het aangaan van de dialoog is het mogelijk dat er sprake is van meer rechtvaardigheid binnen de Zwarte Piet discussie en daarvandaan in de Nederlandse samenleving.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

‘Zet een streep door discriminatie’ luidt de nieuwe campagne van de Rijksoverheid¹. Op deze manier tracht de overheid middels internet, radio en televisie duidelijk te maken dat discriminatie niet wordt getolereerd². Daarbij vergemakkelijkt en stimuleert de campagne het melden van discriminatie, zodat er meer inzicht wordt verkregen in het probleem en een gerichtere aanpak ontwikkelt kan worden³.

Tegelijkertijd krijgt tv-presentatrice en kersverse politica Sylvana Simons de ‘Zwarte Piet’ toegespeeld van ruim 23 duizend Nederlanders op Facebook⁴, omdat zij alles wat Nederlands is zou haten⁵. Een stortvloed aan haatdragende woorden gericht op Simons en “hen” zijn ontelbaar. In de berichtgeving wordt tevens duidelijk dat het Zwarte Piet debat nog altijd actueel is. Zo wordt geschreven dat vooral door “haar uitspattingen over het KINDERFEEST Sinterklaas” ze ‘op moet rotten’. “Wij blijven vasthouden aan onze tradities...” Het gedrag van deze tienduizenden mensen op Facebook en de overheids campagne lijken haaks op elkaar te staan. *Sociale* media waar Facebook onderdeel van is, “worden steeds meer *asociale* media” vertelt de directeur Triesscheijn van het antidiscriminatiebureau ‘Art.1’ aan de Volkskrant. In hetzelfde artikel benoemt hoogleraar Roderiques van de Universiteit Leiden dat de actuele situatie rondom Simons het debat over racisme ook een impuls kan geven. Volgens hem dient dit onderwerp gevoerd te worden in een publiek debat (Volkskrant, 26 mei 2016).

Het debat over racisme in de Nederlandse maatschappij lijkt eind mei 2016 daadwerkelijk te zijn ontstaan. De bekende Surinaams-Nederlandse rapper Typhoon is op basis van etnische profilering aangehouden door de politie, die daarbij deze vorm van discriminatie voorzichtig toegeeft (Volkskrant, 31 mei 2016). Daarnaast geven twee acteurs aan de rol van Zwarte Piet voor het Sinterklaasjournaal voor

¹ <https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2015/09/02/plasterk-lanceert-nieuwe-campagne-tegen-discriminatie> geraadpleegd op 23 mei 2016.

² <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/campagnes/inhoud/lopende-campagnes/campagne-anti-discriminatie> geraadpleegd op 13 juni 2016.

³ <http://www.discriminatie.nl/#/over-discriminatie/projecten> geraadpleegd op 13 juni 2016.

⁴ https://www.facebook.com/events/1741008142842138/?hc_location=ufi geraadpleegd op 23 mei 2016, de pagina werkt inmiddels niet meer.

⁵ <http://www.lindanieuws.nl/nieuws/bizar-uitzwaai-evenement-sylvana-simons/> geraadpleegd op 24 mei 2016. Dit biedt een indruk van de geraadpleegde Facebookpagina.

kinderen niet meer te willen vertolken, daar de programmamakers hebben besloten de zwarte kleur van Piet ook dit jaar te behouden. Deze bekendmaking en de ander omschreven actuele ontwikkelingen maken dat het Zwarte Piet debat al vroeg in het jaar gevoerd wordt (Volkskrant, 25 mei 2016).

Gezien de actuele ontwikkelingen in de maatschappij is het onderzoeken van het Zwarte Piet debat als onderwerp voor deze masterthesis essentieel, omdat discriminatie en de omgang hiermee nog verre van rechtvaardig lijken te zijn.

1.2 Probleemstelling

Zwarte Piet is een fictief figuur die de imaginaire helper van Sinterklaas is tijdens het jaarlijkse Sinterklaasfeest. Hij draagt een gekleurd kostuum in de stijl van de zestiende eeuw, een maillot, geplooid kraag en een geveerde hoed met daaronder een zwart krullende pruik. Zwarte Piet is tegenwoordig een clownesk figuur en dankt zijn naam aan zijn zwart geschminkte gezicht (Helsloot, 2012, p. 3).

De discussie rondom Zwarte Piet vindt zijn oorsprong in de jaren zestig en heeft zich de decennia hierna steeds in meer of mindere mate laten klinken binnen de Nederlandse samenleving (Helsloot, 2009). Volgens critici staat dit symbool voor “racistische onderdrukking” (Kozijn, 2014, p. 19) en wordt erkenning gevraagd voor de kwetsende gevoelens die zijn verschijning impliceert (Helsloot, 2009, p. 80).

In 2011 wordt de discussie aangewakkerd naar aanleiding van de arrestatie van activist en kunstenaar Quincy Gario, die Zwarte Piet als racistisch benoemd. Sindsdien keert de discussie jaarlijks terug in Nederland en krijgt daarbij aandacht van zowel binnen- als buitenlandse media (Trouw, 2011; Helsloot, 2012; The Economist, 2013; Van der Waal, 2013; Bijnaar & Maris, 2014; Ajani, 2014; Brenninkmeijer, 2014).

In het debat wordt vaak gesproken over ‘voor’- en ‘tegenstanders’ van Zwarte Piet waarbij er steeds meer polarisatie ontstaat binnen het debat. Het Sociaal Cultureel Planbureau (SCP) schrijft dan ook dat de discussie “lijkt te zijn gekaapt door personen en partijen aan de uitersten van het spectrum” (SCP, 2014, p. 273).

Het verzet gericht op ‘tegenstanders’, die Zwarte Piets’ voorkomen ervaren als racistisch, is heftig te benoemen (SCP, 2014; Boeschoten, Van Es & Van Geenen, 2014; Helmer & Hilhorst, 2015). Zo is Quinsy Gario, een van de initiatiefnemers van de discussie, met de dood bedreigd en heeft moeten onderduiken (SCP, 2014). ‘Voorstanders’ van het behoud van Zwarte Piet pleiten zich onschuldig van

racistische discriminatie. Zij ervaren het mogelijk verliezen van Zwarte Piet als het ruïneren van Nederlandse waarden waar ‘anderen’ schuld aan hebben (Helmer & Hilhorts, 2015, pp. 7-9).

Dit is in lijn met hetgeen Ghorashi (2015) schrijft over racisme in Nederland: er blijft weerstand heersen tegen deze term. Hiervoor wordt het argument gegeven dat het om cultuur in plaats van ras draait. Superioriteit van autochtonen in Nederland en het recht om de eigen cultuur te claimen, maakt cultuur een vorm van macht. Die uitsluiting binnen de maatschappij tot gevolg heeft (Ghorashi, 2015, p. 185). Het fenomeen racisme in Nederland is volgens Essed en Hoving (2014) eveneens een weerspiegeling van de Europese tendens. Ze benoemen dat racisme in tijden van crisis telkens zal wederkeren en het noodzakelijk is om racisme consequent en systematisch aan te pakken (Essed & Hoving, 2014, p. 10, p. 14). Dit maakt het onderzoeken van de Zwarte Piet discussie maatschappelijk relevant.

Wetenschappelijk is er binnen diverse kennisgebieden onderzoek verricht naar de verschijning van Zwarte Piet in de Nederlandse samenleving (Bal, 2012; Boehmer & De Mul, 2012; Davidovic & Terlouw, 2015; Essed & Hoving, 2014; Helsloot, 2012; Helmer & Hilhorst, 2015; Kimmerle & Schepen, 2014; Van der Waal, 2013). Echter, binnen de (zorg)ethiek is nog nauwelijks onderzoek gedaan aangaande publieke discussies over racisme, ondanks het feit dat de zorgethiek een stroming is die naar eigen zeggen met kritische en analytische focus oog heeft voor onrechtvaardigheid en marginalisering (Robinson, 2013, p. 137). Binnen de ethiek is zorgethiek een stroming die op zoek is naar goede zorg binnen particuliere situaties (Notitie over de Utrechtse Zorgethiek, 2015; Engster, 2004). Dit zijn alledaagse praktijken die gekarakteriseerd zijn door strijd, wanhoop, hoop en plezier van mensen in bestaande netwerken van verantwoordelijkheid en wederzijdse afhankelijkheid met anderen (Robinson, 2013, p. 137).

De focus van zorgethiek op onrechtvaardigheid en marginalisering komt voort uit haar oorsprong in het feministische denkwerk van de jaren zeventig en tachtig van de twintigste eeuw, waarbij bezwaar tegen heersende “sociale machtsverhoudingen tussen seksen, klassen en etnische verschillen” (Van Heijst, 2008, p. 9) een belangrijk onderdeel was. Er ontwikkelde zich een nieuwe ethische benadering, die het belang van relaties, empathie en compassie boven geformuleerde ethische principes benadrukte. Zorg werd daarbij als concept voor morele betekenis geïntroduceerd en

zorgde ervoor dat er meer rekening werd gehouden met processen, contexten, en gevolgen van gedragingen (Hamington & Miller, 2006, pp. XI-XII).

Joan Tronto (1993) heeft met haar definitie van zorgen zorgethiek een sociaal en politiek karakter gegeven (Hamington & Miller, 2006; Van Heijst, 2008). Zorgen beschouwt ze als een: “*species activity that includes everything that we do to maintain, continue, and repair our ‘world’ so that we can live in it as well as possible*” (Tronto, 1993, p. 103). Zorg wordt daarbij verstaan als praktijk en houding (Tronto, 1993; Engster, 2004; Held, 2006). Door het in acht nemen van deze brede definitie van zorgen kan het Zwarte Piet debat eveneens als een ‘zorgpraktijk’ worden gezien, waarin ‘voor’- en ‘tegenstanders’ zich onrechtvaardig behandeld voelen. ‘Voorstanders’ voelen zich onterecht beticht van racistische discriminatie en ‘tegenstanders’ vinden dat anderen en/of zichzelf worden gediscrimineerd.

Middels het analyseren van de Zwarte Piet discussie vanuit een specifiek zorgethisch perspectief, zou het mogelijk zijn om nieuwe wetenschappelijke inzichten te verkrijgen aangaande het debat en racisme in de Nederlandse samenleving. Zo schrijft zorgethica Fiona Robinson (2006) dat een feministische zorgethiek overtuigend is van de relevante en belangrijke waarde van zorg binnen de publieke sfeer. Het opnemen van zorgethiek kan dan leiden tot meer sociale rechtvaardigheid, “*because it opens up new ways of seeing human beings, their social problems, and their needs*” (Robinson, 2006, p. 8). Door het verwerven van nieuwe inzichten voortkomend uit diverse bronnen, wordt in deze thesis een poging gedaan om de verharde standpunten-welke de discussie belemmeren (SCP, 2014)- en het geschetste polariserende beeld te doorbreken. Deze thesis hoopt daarmee een beginpunt te zijn van nieuwe inzichten met betrekking tot racisme in Nederland.

1.3 Vraagstelling

Om bovenstaand beschreven doelstellingen te realiseren, wordt getracht antwoord te vinden op de volgende hoofdvraag van het onderzoek:

Welke inzichten biedt een zorgethisch perspectief op het verhelder en evalueren van het Zwarte Piet debat en wat betekent dit voor het fenomeen racisme in Nederland?

Om een antwoord te kunnen formuleren op de hoofdvraag is het noodzakelijk om onderstaande deelvragen te beantwoorden:

- I. Op welke manier veroorzaakt de fictieve figuur Zwarte Piet maatschappelijke ophef?
- II. Wat is kenmerkend voor een zorgethisch perspectief ten aanzien van racisme?
- III. Welke discoursen zijn aanwezig binnen het Zwarte Piet debat?
- IV. Welke nieuwe inzichten levert deze evaluatie op voor zorgethiek en het fenomeen racisme in Nederland?

1.4 Doelstelling

Het doel van deze masterthesis is het bieden van meer inzicht in het Zwarte Piet debat middels kwalitatief onderzoek, waardoor racisme in Nederland beter kan worden begrepen en verklaard. Daarbij wordt getracht een beeld te schetsen van de positie die ‘voor’- en ‘tegenstanders’ bekleden binnen de discussie. Door het zorgethisch interpreteren van de onderzoeksbevindingen wordt geprobeerd om bestaande kennis omtrent het debat te verrijken met nieuwe inzichten. Op die manier wordt het mogelijk om bij te dragen aan het doorbreken van het geschetste polariserende beeld en de actuele overheidscampagne te steunen bij het bestrijden van discriminatie in de Nederlandse samenleving. Bovendien wordt door het analyseren van een maatschappelijke kwestie geprobeerd zorgethiek als politiek ethische stroming verder te ontwikkelen.

2 Theoretisch kader

Om de onderzoeksvragen te verhelderen is het noodzakelijk om een theoretisch kader te plaatsen vanwaar de belangrijkste begrippen uit de vraagstelling worden toegelicht. Dit hoofdstuk biedt hiervoor plaats. Zo zal in paragraaf 2.1 duidelijk worden wat de rol van Zwarte Piet is binnen de Nederlandse maatschappij en waarom deze fictieve figuur zoveel ophef teweeg brengt. De daaropvolgende paragraaf schetst een beeld van racisme in Nederland, zoals deze wordt weergegeven in het boek *Dutch Racism*. Op die manier wordt racisme ingekaderd voor uitvoering van het onderzoek. Tot slot wordt in paragraaf 2.3 een zorgethisch perspectief geschetst en hoe die zich verhoudt tot het thema racisme. Dit hoofdstuk geeft daarmee antwoord op deelvraag één en twee van deze masterthesis.

2.1 Zwarte Piet

Sinds de tweede helft van de negentiende eeuw wordt het Sinterklaasfeest gevierd met Zwarte Piet als helper aan de zijde van Sinterklaas (Helsloot, 2001; Kozijn, 2014; Helmer & Hilhorst, 2015). Volgens de traditie arriveren Sinterklaas en de Zwarte Pieten jaarlijks in Nederland met de stoomboot uit ‘Spanje’, waar Sinterklaas op vijf december zijn verjaardag viert en keert vervolgens huiswaarts (Helmer & Hillhorst, 2015). De aankomst van Sinterklaas is een groot toneelspel waar gemeenten en de publieke televisieomroep mede verantwoordelijk voor zijn⁶. Het idee is dat Sinterklaas en zijn knechten kinderen in Nederland voorzien van cadeautjes, door deze via schoorstenen te bezorgen. Het verhaal gaat dat door het schoorsteenklimmen van Zwarte Piet diens gelaat zwart is (Helmer & Hilhorst, 2015, pp. 2-3). Waar Zwarte Piet eerste fungeerde als boeman die stoute kinderen met de roe gaf en meenam in de zak naar Spanje, krijgt hij vanaf de jaren zestig vanwege pedagogische redenen een “kindvriendelijke en kolderieke” (Helsloot, 2009, p. 79) houding.

Al eerder was de verschijning van Zwarte Piet maatschappelijk omstreden. In de jaren tachtig van de twintigste eeuw toen veel Surinamers emigreerden naar Nederland, werden demonstraties georganiseerd tegen Zwarte Piet als racistische karikatuur (Kozijn, 2014; Helsloot, 2009). Toen al vroeg men om erkenning voor de kwetsende gevoelens die mensen ervoeren door de verschijning van de fictieve figuur.

⁶ <http://www.ntr.nl/site/nieuws/Het-Zwarte-Pietendebat/203/#content> geraadpleegd op 2 juni 2016.

Helsloot (2009) schrijft dat de demonstranten zich bewust werden van hun zwarte identiteit te midden van de dominant witte samenleving. “De stereotiepe uitbeelding, ondergeschikte positie en het karikaturale rolpatroon van Zwarte Piet botsten met dat zelfbeeld” (Helsloot, 2009, p. 80). In de jaren hierna hebben diverse groeperingen getracht om erkenning te bewerkstelligen voor deze gevoelens en de racistische elementen van Zwarte Piet aan te kaarten (Kozijn, 2014; Helsloot, 2009, 2012).

De afgelopen jaren echter zijn de emoties en discussies rondom de verschijning van Zwarte Piet toegenomen. Hij wordt daarbij door een kleine groepering in het publieke debat gezien als een racistische stereotypering van de donkergekleurde man. De eerdergenoemde arrestatie van Quincy Gario in 2011 werkte hierbij als een soort katalysator. Naar aanleiding van een binnengekomen klacht in 2013 onderzocht een groep onafhankelijke deskundigen van de Verenigde Naties (VN) of Zwarte Piet daadwerkelijk een racistisch figuur is (NOS, 2013). In navolging hiervan gaf de groepsvoorzitter in een interview aan dat ze niet begreep dat mensen niet inzien dat het Sinterklaasfeest een terugkeer naar de slavernij is (Kozijn, 2014). Naar aanleiding van dit onderzoek en het indienen van bezwaarschriften door critici van Zwarte Piet om de Sinterklaasintocht in 2013 te verbieden, werd als ludieke reactie hierop de Facebookpagina ‘Pietitie’ opgericht (Kozijn, 2014, p. 20). Deze pagina pleit voor het behoud van Zwarte Piet binnen het Sinterklaasfeest en werd in korte tijd door meer dan 2 miljoen mensen ‘ge-liked’. Desondanks blijven critici onderstrepen dat een zwart geschminkt persoon kwetsend en een racistisch overblijfsel van de slavernij is (Helmer & Hilhorst, 2015; Van der Waal, 2013). Hoewel er reagerend op demonstraties vanaf de jaren negentig diverse experimenten zijn uitgevoerd met gekleurde en witte Piets, blijft Piets verschijning tijdens het kinderfeest vooral zwart (Kozijn, 2014; Helsloot, 2009, 2012).

2.2 ‘Dutch Racism’

Bovenstaande maakt duidelijk dat de verschijning en positie van Zwarte Piet binnen het Sinterklaasfeest in verband wordt gebracht met racistische discriminatie. In de probleemstelling werd beschreven dat de manier waarop de Zwarte Piet discussie gevoerd wordt, opgevat kan worden als racistisch fenomeen in Nederland (Ghorashi, 2015). Daarom wordt er in deze paragraaf kort ingegaan op hetgeen Essed en Hoving (2014) hierover schrijven.

In hun boek *Dutch Racism* concluderen Essed en Hoving dat racisme in Nederland drie kenmerken omvat: het gevoel van morele en culturele superioriteit, het aanzienlijk claimen van onschuld en een sterke behoefte aan Nederlandse rechten (Essed & Hoving, 2014, pp. 24-25). Uitingen van racisme in Nederland zijn vanaf de tweede helft van de twintigste eeuw subtieler geworden en problematisch om aan te duiden. Racisme is sindsdien meer cultureel uitgedrukt, minder direct en steeds veranderlijker (idem, p. 9). De vrijheid van meningsuiting wordt dikwijls als argument gebruikt om alles zonder schuldgevoel te kunnen zeggen en racisme te rechtvaardigen. Essed en Hoving benoemen dat de vrijheid van meningsuiting gewonnen heeft van de bescherming tegen discriminatie (idem, p. 18).

Een dergelijke analyse kan behulpzaam zijn om sensitief te worden voor subtiele(re) vormen van racistische discriminatie binnen diverse bronnen die betrokken zijn in het onderzoek (zie paragraaf 3.3). Daar dit onderzoek op zoek is naar nieuwe wetenschappelijke inzichten middels zorgethische reflectie, wordt in de volgende paragraaf eerst een algemeen beeld van zorgethiek geschetst, om vervolgens te verduidelijken hoe racisme binnen dit perspectief mogelijk kan worden verstaan.

2.3 Zorgethiek

In tegenstelling tot andere dominante stromingen gaat zorgethiek uit van een relationeel en onderling afhankelijk mensbeeld (Tronto, 1993; Engster, 2004; Held, 2006), waarbij mensen in de samenleving in meer of mindere mate behoefte hebben aan zorg. Wanneer zorg wordt geboden of ontvangen zijn opmerkzaamheid, verantwoordelijkheid, vaardigheid, responsiviteit en solidariteit belangrijke waarden binnen die zorgpraktijken (Tronto, 1993, 2013; Sevenhuijsen, 2003). De leidende gedachte binnen zorgethiek is dat mensen zowel het geven als ontvangen van zorg nodig hebben om een goed leven te kunnen leiden (Tronto, 1993; Sevenhuijsen, 2003; Held, 2006; Robinson; 2013). Door het kritisch zorgethisch bezien en analyseren van alledaagse praktijken van zorg, worden vormen van onrechtvaardigheid zichtbaar (Robinson, 2013). Het biedt daarbij een kritische lens waarvandaan zaken als seksisme en racisme zichtbaar worden binnen de samenleving (Robinson, 2006; Held, 2006; Tronto, 1993, 2013). Praktijken van zorg maken namelijk inzichtelijk op welke manier sekse, ras en klasse invloed hebben op ieders positie in de samenleving, omdat zorgethiek vragen stelt over wie er zorg biedt, hoe de geboden zorg zich verhoudt tot

andere posities binnen de maatschappij en op welke manier waardering wordt ontvangen voor de geboden zorg (Tronto, 1993, pp. 113-116).

2.3.1 *Racisme*

Ten aanzien van racisme schrijft Tronto het volgende: wanneer wordt ingezien dat grenzen en structuren van huidige instituties problemen als racisme creëren, wordt het eveneens mogelijk om deze te bestrijden (Tronto, 1993, pp. 17-18). De zorgethische waarde opmerkzaamheid is hierbij van belang: wanneer behoeften van anderen onopgemerkt blijven en niet erkend worden, zal er ook geen verantwoordelijkheid worden genomen om in deze behoeften te voorzien. Zo is het mogelijk dat racisme zich ontwikkelt en blijft bestaan binnen een samenleving (idem, pp. 58-59, p. 121).

Tevens benoemt Tronto dat racisme standhoudt omdat mensen met “*white skin privilege*” profiteren van een systeem dat hen meer kansen biedt (Tronto, 1993, p. 121). Simpelweg omdat ze in het bezit zijn van een witte huidskleur (Donnelly, Cook, Van Ausdale & Foley, 2005). Het privilege uit zich op vele vlakken binnen de maatschappij en wordt door degenen die dit privilege hebben dikwijls niet waargenomen (idem). Hierdoor blijven behoeften van gekleurde mensen onopgemerkt, vanwaar eveneens geen verantwoordelijkheid wordt genomen in het tegemoetkomen van deze behoeften. Evenzo kan het privilege worden ontkend (Tronto, 1993, p. 121). Zo schrijft Tronto: “*whites do not know, and do not think they need to know anything about the lives of Blacks, except for the self-serving myths that they have told themselves*” (idem, p. 129). Door het niet nemen van verantwoordelijkheid voor de eigen bevoorrechte positie en de afwezigheid van andermans privilege, blijft racisme voortbestaan. Daarom is het erkennen van ‘witte privilege’ cruciaal (idem, p. 121).

2.3.2 *Onrechtvaardigheid*

Het voorgaande zorgethische perspectief van Tronto op racisme en het daarmee verwante ‘witte privilege’ kunnen met de omschrijving van Robinson (2013) worden opgevat als onrechtvaardigheid. Robinson wijst er namelijk op dat onrechtvaardigheid gedeeltelijk kan worden gezien als die praktijken, instituties, structuren en discoursen welke adequate zorg belemmeren of ondermijnen, of welke leiden tot exploitatie, ontkenning of een gebrek aan waardering voor het bieden en ontvangen van zorg

(Robinson, 2013, p. 137). Door het racistische aspect in het Zwarte Piet debat als praktijk, kan adequate zorg op die manier worden belemmerd en ondermijnd.

Middels twee zorgethische concepten is het mogelijk om onrechtvaardigheid binnen de Zwarte Piet discussie inzichtelijk te maken. Selma Sevenhuijsen (1998) schrijft over de plek van goed burgerschap binnen de zorgethiek. In haar denkwerk benoemt ze als aanvulling op het werk van Tronto, dat ‘vertrouwen’ en ‘asymmetrische wederkerigheid’ twee belangrijke zorgethische basisconcepten zijn, waardoor inzicht wordt verkregen in macht en positie, en er mogelijk meer betrokkenheid wordt gecreëerd tussen mensen (Sevenhuijsen, 2003).

2.3.3 *Vertrouwen*

Vertrouwen is iets dat mensen doen en is altijd verweven met verantwoordelijkheid en macht (Sevenhuijsen, 2003, p. 186). Door het bieden van vertrouwen veranderen posities binnen relaties. Diegene die vertrouwen geeft komt terecht in een meer afhankelijke positie ten opzichte van diegene die het vertrouwen ontvangt. Laatstgenoemde bevindt zich met het verkregen vertrouwen in een machtigere positie, omdat er welwillend en competent met dit vertrouwen dient worden omgegaan. Het is daarbij belangrijk dat degene in de machtspositie het vermogen heeft om behoeften van de afhankelijke ander te kunnen beoordelen. Dit maakt de afhankelijke positie tevens kwetsbaar (idem, p. 185).

De verwevenheid met verantwoordelijkheid wordt zichtbaar in de verworven machtige positie, gezien deze wordt geconfronteerd met de verantwoordelijkheid om de afhankelijke zorgvuldig te behandelen. Het is belangrijk dat de verkregen macht op een positieve en creatieve manier wordt gebruikt. Dit is mogelijk door aandacht te hebben voor het welzijn van de afhankelijke ander, en het niet misbruiken van diens kwetsbare positie. Hiervandaan wordt betrouwbaarheid eveneens een belangrijke waarde binnen het zorgethisch concept van vertrouwen (Sevenhuijsen, 2003, p. 185). Bovendien heeft het concept betrekking op de willigheid om relaties te realiseren en te behouden. Vertrouwen laat zich sturen door de bereidheid om open te staan naar de ander, de wereld en de ander in onszelf (idem, p. 186)

Gezien er een tweedeling tussen ‘voor’- en ‘tegenstanders’ binnen het Zwarte Piet debat zichtbaar is, kan het concept vertrouwen nieuwe inzichten bieden in de discussie. Voornamelijk de invloed van positie, macht en verantwoordelijkheid op (de erkenning van) onrechtvaardigheid kan hiermee worden verduidelijkt.

2.3.4 *Asymmetrische wederkerigheid*

Bovenstaande laat zien dat opmerkzaamheid en verantwoordelijkheid belangrijk zijn binnen relaties van zorg. Het concept vertrouwen biedt binnen zorgrelaties inzicht in de mate van afhankelijkheid, kwetsbaarheid, positie en macht. De mogelijkheid en bereidheid om zich te verplaatsen in de belevingswereld van de ander is daarbij van belang (Tronto, 1993; Sevenhuijsen, 2003). Om ervoor te waken dat dit leidt tot paternalisme en eenzijdig lijden, omschrijft Sevenhuijsen het concept asymmetrische wederkerigheid (Sevenhuijsen, 2003, p. 186). Het concept asymmetrische wederkerigheid gaat over het nader tot elkaar komen in de samenleving. Het veronderstelt dat het onmogelijk is om de wereld compleet waar te nemen door de ogen van de ander. Morele conversaties kunnen echter wel leiden tot wederzijds begrip. Nochtans is dit alleen mogelijk wanneer wordt erkent dat mensen verschillende levens leiden ten aanzien van tijd, sociale posities, lichamelijke en spirituele vorming en ieders individuele levensgeschiedenis. Morele en politieke beoordeling dient middels de dialogische weg te worden bewandeld. Dit impliceert zorgvuldig en respectvol luisteren en responderen naar diegene die betrokken is bij het veronderstelde probleem (idem, pp. 186-187).

In de probleemstelling werd duidelijk dat standpunten binnen de Zwarte Piet discussie zijn verhard. Het concept asymmetrische wederkerigheid biedt wellicht de mogelijkheid om te verduidelijken waar de verharding zich voordoet en mogelijk ruimte is om de dialoog tussen ‘voor’- en ‘tegenstanders’ te starten en zo wederzijds begrip te creëren.

2.3.5 *Kritische noot*

Zorgethica Olena Hankivsky (2014) heeft echter kritiek op de omgang van zorgethici met sociale categorieën als sekse, ras en klasse. Veelal focussen zorgethici zich op sekse wanneer het om praktijken van macht gaat. Dit biedt echter een te eenzijdig beeld. Door het integreren van een meer intersectionele zorgethische lens is het mogelijk om te zien dat systemen van onderdrukking op elkaar interageren en versterken. Zowel het intersectionalisme als zorgethiek zijn beiden sociaal construerende benaderingen, die aandacht hebben voor context, relaties, wederzijdse afhankelijkheid en zetten zich in voor sociale rechtvaardigheid (Hankivsky, 2014, p. 252). Echter binnen het intersectionalisme wordt uitgegaan van de idee dat sociale categorieën elkaar kruisen in alledaagse praktijken, waardoor machtsstructuren meer

dan begrensde systemen van sekse, ras en klasse zijn. Sekse is bijvoorbeeld altijd geassocieerd en raciaal (idem, p. 259).

Deze kritische noot van Hankivsky wordt conceptueel meegenomen in het zorgethisch reflecteren van de Zwarte Piet discussie en de uitingen van racisme in dit debat.

3 Methode

Dit hoofdstuk biedt een omschrijving van het methodisch kader waarvandaan het Zwarte Piet debat onderzocht wordt. De gekozen onderzoeksbenadering zal in de eerste paragraaf worden toegelicht en gespecificeerd, waarbij de voornaamste begrippen worden uitgelegd. Omdat deze begrippen belangrijk zijn bij het uitvoeren van het onderzoek, is ervoor gekozen om de *sensitizing concepts* na deze uitleg te formuleren. Vervolgens worden de onderzoekseenheden en bijbehorende contexten benoemd. Het methodisch kader dat hier wordt geschetst is relevant voor het verstaan van de bevindingen in het volgende hoofdstuk.

3.1 Onderzoeksbenadering

Binnen dit onderzoek wordt gebruik gemaakt van kritische discoursanalyse (KDA), omdat deze benadering zich richt op het analyseren van beelden en geschreven- en gesproken teksten, welke discourses worden genoemd. Daarbij heeft KDA aandacht voor het mediadiscours (Van der Berg, 2004, pp. 30-33). Het doel daarbij is om “ongelijkwaardige machtsverhoudingen te identificeren en te verhelder” (De Lange & Schuman, 2012, p. 138). Analytici trachten inzicht te krijgen in de manier waarop discours invloed heeft op de reproductie van overheersing en ongelijkheid (Van Dijk, 1993, p. 253). Door het kritische verstaan van discourses is verandering mogelijk binnen de maatschappij. KDA wordt daarom gebruikt voor ‘echte’ problemen aangaande sociale ongelijkheid en onrechtvaardigheid (idem, p. 252).

Binnen KDA zijn thema's als macht, hegemonie, ideologie en identiteit waardevol om ongelijke machtsverhoudingen binnen praktijken te begrijpen (De Lange & Schuman, 2012). Het denkwerk van de Franse filosoof Michel Foucault (1926-1984) betreffende macht heeft grote invloed binnen KDA. Foucault ziet macht als middel voor onderdrukking en uitbuiting, en tevens als iets opbouwends. Macht is volgens hem overal aanwezig en kan alleen werkzaam zijn wanneer er sprake is van acceptatie (idem, p. 138).

Het algemeen accepteren van dominante machtsfactoren behoort tot de term hegemonie, waarbij het denkwerk van Gramsci (1891-1937) invloedrijk is. “Volgens Gramsci kan geen enkele machthebber de macht handhaven als er geen acceptatie van die macht bestaat bij de ondergeschikte groepen” (De Lange & Schuman, 2012, p. 148). Algemene acceptatie van een dominante cultuur wordt gevormd door

ideologische principes en identiteit (idem, p. 153). Diverse klassen en groepen kunnen eveneens de strijd aangaan met de heersende machtsgroepering of machtsideologie. Dit duidt Gramsci aan met de term “*war of position*, gericht op opinievorming, mobilisering van de burgermaatschappij en erkenning” (idem, p. 154).

Een ideologie is het legitimeren van een specifieke groep of positie (De Lange & Schuman, 2012, p. 44). Het omvat de fundamentele sociale cognities welke de basis aannames, interesses en waarden van een groep weergeven (Van Dijk, 1993, p. 258). Ten slotte kan genoemd worden dat identiteit samenhangt met macht, hegemonie en ideologie. Identiteit is iets om voor te strijden en ligt ten grondslag aan diverse maatschappelijke spanningen. Het is een proces van verandering en zelfbehoud (De Lange & Schuman, 2012, pp. 140-142).

3.2 Data-analyseprocedure

3.2.1 Analyse: sociocognitieve benadering

Voor het analyseren van de onderzoeksgegevens wordt de sociocognitieve benadering van Teun van Dijk gebruikt, die zich richt op de manier waarop (een) discours sociale overheersing (re)produceert (Van Dijk, 1993, 2009). Het centrale doel binnen de sociocognitieve benadering is het geven van een gedetailleerde beschrijving, uitleg en kritiek op de wijze waarop dominante discourses door hun rol (indirect) sociaal gedeelde kennis, attitudes en ideologieën beïnvloeden. Daarmee dient duidelijk te worden hoe specifieke discoursstructuren specifieke mentale processen bepalen, of de vorming van specifieke sociale vooronderstellingen faciliteren (idem, 1993, pp. 258-259). Het is zaak dat er tijdens het analyseproces gefocust wordt op de relatie tussen discourse structuren en de structuren van sociale cognitie. Laatstgenoemde is volgens Van Dijk (1993) de *missing link* tussen discours en dominantie.

Van Dijk verstaat onder *social cognition* de publieke leefwereld. Discours, communicatie en andere vormen van actie en interactie worden gecontroleerd door *social cognition*. Hetzelfde geldt voor het begrijpen van sociale evenementen of van sociale instituties en machtsrelaties. Zodoende bemiddelt sociale cognitie tussen micro- en macroniveaus binnen de samenleving, tussen discours en actie en tussen het individu en de groep. Ondanks dat men individueel denkt zijn sociale cognities sociaal. Daar sociale cognities gedeeld en verondersteld zijn door groepsleden, ze sociale actie en interactie monitoren en omdat sociale cognities ten grondslag liggen

aan de sociale en culturele samenleving als geheel (Van Dijk, 1993, p. 257). Om discours en sociale cognitie te kunnen verbinden, is het noodzakelijk om gedetailleerd de rol van sociale voorstellingen in de redentatie van sociale actoren te onderzoeken (idem, p. 251).

Van Dijk heeft veel onderzoek verricht naar het onderwerp racisme (De Lange & Schuman, 2012, p. 103) dat binnen dit onderzoek een centrale positie inneemt. Racisme omschrijft hij als “*a complex, societal system of ethically or “racially” based domination and its resulting inequality*” (Van Dijk, 2002, p. 145). Overheersing of dominantie definieert hij als het uitoefenen van sociale macht door elite, instituties of groepen, welke resulteren in sociale ongelijkheid. Inclusief politieke, culturele, etnische en raciale ongelijkheid (Van Dijk, 1993, pp. 249-250). Macht impliceert het uitoefenen van controle door een groep over een andere groep of leden daarvan. Deze controle bestaat uit actie en kennis, waarmee de vrijheid en activiteit wordt beperkt voor die groep of de leden daarvan of diens geest. Het controleren van de geest in het belang van de machtigen, is de meest effectieve en moderne vorm van macht volgens Van Dijk (idem, p. 254).

3.2.2 Analyseprocedure

Uitgaande van de sociocognitieve benadering wordt de analyse gestart met het onderzoeken van de discourscontext en de toegang hiertoe. Een manier om macht uit te oefenen is het controleren van de context. In de analyse wordt daarbij gelet op wie de context van- en gebeurtenissen binnen het discours bepalen. Vervolgens is het belangrijk na te gaan wie er binnen die context een boodschap mag verkondigen, of deze gehoord wordt en of er aandacht aan wordt besteed. Bijvoorbeeld door het herhalen van de boodschap (Van Dijk, 1993, p. 260).

De tweede stap richt zich meer op het microniveau en de uiterlijke vormen van geschreven en gesproken teksten. De invloed van macht is op dit niveau minder direct. In deze stap wordt er gelet op de meer subtiele en onbedoelde manifestaties van dominantie, zoals intonatie, lexicale en syntactische kenmerken, stijlfiguren, beurtafwisselende strategieën, enzovoort. Eveneens kan er gedacht worden aan pauzes, aanwezigheid, onderbrekingen en de ruimte waarin men zich bevindt. Sporadische of persoonlijke schendingen binnen discourses zijn geen vormen van dominantie. Tenzij dit algemene vormen aanneemt. Dan kan er sprake zijn van bijvoorbeeld seksisme of racisme (Van Dijk, 1993, p. 261).

Vervolgens wordt er tot slot geanalyseerd welke modellen en sociale representaties de keuze van een specifiek discours linken met de dominantie van sociale groepen (Van Dijk, 1993, p. 262). Het is daarbij belangrijk om te onderzoeken hoe sociale cognitie een algemeen discours mogelijk maakt. Voorbeelden hiervan zijn dat groepsleden ongelijkheid binnen de maatschappij ontkennen of rechtvaardigen. Bij ontkenning kan men denken aan opvattingen en uitspraken als ‘er is geen dominantie’ of ‘iedereen is gelijk en heeft gelijke toegang tot sociale middelen’. Het rechtvaardigen van ongelijkheid binnen een discours vindt plaats door omschrijvingen te geven als dat het ‘simpelweg’, ‘natuurlijk’ of ‘nodig’ is dat men van bepaalde privileges geniet (idem, p. 263).

Het rechtvaardigen van ongelijkheid geschiedt op twee manieren: het positief etaleren van de eigen groep en het negatief positioneren van de anderen (Van Dijk, 1993, p. 263). Bij het negatief neerzetten van de ander noemt Van Dijk een aantal toegepaste strategieën, te weten:

- Het beargumenteren van een negatieve evaluatie door ‘feiten’
- Het overdreven verbeteren van ‘hun’ negatieve acties
- Het beschrijven van persoonlijke negatieve ervaringen en het gedetailleerd weergeven van die ervaringen
- Het prominent positioneren van ‘hun’ negatieve handelingen in bijvoorbeeld krantenkoppen
- Het citeren van geloofwaardige personen over negatieve ervaringen (idem, p. 264).

3.2.3 *Coderen*

Het coderen van bronnen wordt gezien “als het belangrijkste hulpmiddel voor de analyse” (Boeije, 2005a, p. 84). Voor het aanbrenge van structuur en overzicht binnen het analyseproces wordt binnen dit onderzoek zodoende gebruik gemaakt van dit hulpmiddel.

Tijdens het coderingsproces worden thema’s en categorieën onderscheiden binnen de onderzoeksgegevens en voorzien van een code. Coderen kan men handmatig doen of met behulp van beschikbare software (Boeije, 2005a, p. 84). Binnen dit onderzoek wordt er handmatig gecodeerd met behulp van het computerprogramma ‘Word’, waarbij coderingen worden genoteerd en gegroepeerd.

Per onderzoekseenheid wordt er open-, axiaal- en selectief gecodeerd. Het axiaal- en selectief codeerproces wordt binnen dit onderzoek verrijkt met de hierboven beschreven stappen van Van Dijk.

De verkregen bevindingen worden tussentijds getoetst aan de literatuur, waarna eventuele aanpassingen binnen de analyseproces worden verwerkt. Vervolgens wordt de bron opnieuw bestudeert en de bevindingen gerapporteerd. Wanneer alle bronnen zijn geanalyseerd worden de bevindingen met elkaar vergeleken. De uitkomsten worden vervolgens aan de hand van literatuur en de eerder omschreven concepten zorgethisch gereflecteerd, waarna antwoord kan worden gegeven op de hoofdvraag van het onderzoek.

3.3 Sensitizing concepts

Het uiteenzetten van zowel het theoretische als het methodische kader maakt het formuleren van *sensitizing concepts* mogelijk. Binnen kwalitatief onderzoek is het gebruikelijk om deze als startpunt van het onderzoek te gebruiken. Ze dienen daarbij als interpretatieve middelen, welke aandacht geven aan belangrijke kenmerken van sociale interactie. Daarnaast geven ze richtlijnen voor het onderzoek in de specifieke setting en een rijkere perceptie (Bowen, 2006, pp. 13-14).

De geschetste kaders maken inzichtelijk dat macht en ontkenning terugkerend thema's zijn bij zowel de onderzoeksbenadering als de uitingen van onrechtvaardigheid in het debat en de samenleving. Op basis hiervan zijn de *sensitizing concepts* opgesteld, die zijn weergegeven in tabel 1. Vandaar kan de onderzoekster sensitief worden voor fundamentele discourses die mogelijke verschijningen van sociale ongelijkheid en onrechtvaardigheid binnen de Zwarte Piet discussie als sociale zorgpraktijk voortbrengen.

• Verantwoordelijkheid	• Hegemonie
• Opmerkzaamheid	• Macht
• Diversiteit	• Inclusie/exclusie
• Erkenning	• Wij/zij-denken
• Witte privilege	• Ontkenning
• Identiteit	• Rechtvaardigheid
• Ideologie	• Superioriteit

Tabel 1: *Sensitizing concepts*

3.4 Casusdefinitie en onderzoekseenheid

Eerder geschrevene maakt duidelijk dat er veel aandacht uitgaat naar de Zwarte Piet discussie binnen de media. Sociale media spelen daarbij een rol in het debat. Zo was “in 2013 het onderwerp Zwarte Piet het meest gedeeld op Twitter en Facebook” (SCP, 2014, p. 237). De invloed van sociale media kan daarmee groot worden genoemd. Sociale media worden gezien als een krachtig fenomeen, welke macht verleent aan individuen en bevolkingsgroepen. Identiteitsvorming speelt hierbij een prominente rol (Kietzmann, Hermkens, McCartgy & Silvestre, 2011).

De casusdefinitie bestaat derhalve uit verschillende bronnen, waaronder het sociale medium Facebook, in het bijzonder teksten op de Facebookpagina ‘Pietitie’⁷. Tevens zullen de documentaire ‘Zwart als roet’⁸, het televisieprogramma ‘Zwartepieten!’⁹ en dertien opiniestukken aangaande het Zwarte Piet debat uit de Volkskrant¹⁰ gebruikt worden. Met deze selectie is geprobeerd om binnen de beperkte onderzoeksperiode de verscheidenheid aan media door te voeren in het onderzoek. In de volgende subparagrafen wordt per bron diens context omschreven, waarna tabel 2 de selectiekeuzes en beperkingen schematisch weergeeft.

3.4.1 *Zwart als roet*

In de documentaire onderzoekt Sunny Bergman vanuit haar eigen omgeving de Zwarte Piet discussie. Ze is opgegroeid met het Sinterklaasfeest en heeft vroeger zelf Zwarte Piet gespeeld. Sinds haar moederschap heeft Bergman een kritische houding ten opzichte van de figuur Zwarte Piet, welke ze beschouwt als een stereotypering van de donkergekleurde man afkomstig uit het koloniale verleden van Nederland. Ze vindt daarom dat Zwarte Piet niet meer past binnen de huidige maatschappij. Samen met anderen, overwegend gekleurde mensen, voert zij een strijd tegen het behoud van Zwarte Piet. In de documentaire wordt naast deze strijd eveneens weergegeven hoe racisme in Nederland tot uiting komt, doormiddel van interviews, testen en experimenten. Daarnaast gaat Bergman verkleed als Zwarte Piet door de straten van

⁷ Zie bijlage 2 voor de volledige berichtgeving.

⁸ Zie bijlage 3 voor een schematische weergave van de gemaakte aantekeningen en coderingen bij de documentaire.

⁹ Zie bijlage 6 voor een schematische weergave van de gemaakte aantekeningen en coderingen bij het televisieprogramma.

¹⁰ Zie bijlage 4 voor de volledige opiniestukken en bijlage 5 voor de coderingen per opiniestuk.

Londen om te onderzoeken hoe ‘onbevooroordeelde’ mensen reageren op deze verschijning.

3.4.2 Zwartepieten!

Het éénmalige televisieprogramma ‘Zwartepieten!’ uit 2015 laat drie ‘voorstanders’ en drie ‘tegenstanders’ van Zwarte Piet twee dagen met elkaar in gezelschap zijn. Onder begeleiding van een presentator gaan ze samen naar diverse locaties in Nederland om te luisteren naar verschillende ideeën aangaande Zwarte Piet. Tijdens het reizen naar deze locaties wordt er onderling gediscussieerd over Zwarte Piet. Het uiteindelijke doel van het programma is dat de ‘voor’- en ‘tegenstanders’ nader tot elkaar komen en eensgezind een persoon verkleden en schminken als Piet.

3.4.3 Opiniestukken

De Volkskrant wordt gezien als een Nederlandse kwaliteitskrant die veelal door hogeropgeleide mensen wordt gelezen. Gezien de documentaire en het televisieprogramma geproduceerd zijn in de jaren 2014 en 2015, zijn de opiniestukken over de Zwarte Piet discussie eveneens uit die jaren geselecteerd. Op die manier is het beantwoorden van de hoofdvraag op basis van de bronnen inhoudelijk meer geldig. De stukken zijn met een gratis account vrij verkrijgbaar op de website van de Volkskrant. Qua schrijfstijl, auteurs achtergrond en hun positie in het debat zijn de stukken zeer divers. Echter, zijn de auteurs overwegend van mening dat de figuur Zwarte Piet niet meer acceptabel is in de huidige maatschappij.

3.4.4 Pietitie

De Facebookpagina ‘Pietitie’ is opgericht in oktober 2013 na de uitspraak van de VN werkgroep betreffende Zwarte Piet. De pagina kan ‘ge-liked’ worden door andere Facebookleden om daarmee aan te geven voor het behoud van het Sinterklaasfeest inclusief Zwarte Piet te zijn. Ondanks dat er meer pagina’s bestaan met een soortgelijke boodschap, is er gekozen om de ‘Pietitie’ te betrekken in dit onderzoek, gezien deze in korte tijd twee miljoen ‘likes’ heeft gekregen. Een gebeurtenis waar tevens in veel (wetenschappelijke) publicaties naar wordt verwezen wanneer het over Zwarte Piet gaat.

Bezien het beperkte tijdsbestek van dit onderzoek en de grote hoeveelheid geschreven teksten op de ‘Pietitie’ pagina, richt de analyse zich op de 51 geschreven reacties met vijf ‘likes’ of meer op het eerste geplaatste bericht van 22 oktober 2013.

Dit was de eerste berichtgeving na de uitspraak van de VN. Daarnaast worden de 49 geschreven reacties op het verschenen bericht van 28 augustus 2015 geanalyseerd, die eveneens vijf ‘likes’ of meer verkregen. Er is in deze selectieprocedure een grens van vijf ‘likes’ gesteld, omdat dit de waardering aangeeft van geschreven berichten door andere Facebookleden. Hoe meer ‘likes’, hoe meer gesteld kan worden dat mensen positief tegenover het geschreven bericht staan en vermoedelijk dezelfde mening genieten.

	Selectiekeuze	Beperking
Zwart als roet	<ul style="list-style-type: none"> • Biedt inzicht in de positie en ervaringen van ‘tegenstanders’. • Het fenomeen racisme in Nederland wordt behandeld. • Verdieping in maatschappelijke kwesties en ontwikkelingen die fundamenteel verbonden zijn aan de discussie • Berichtgeving in de media en de rol van de media in het debat worden inzichtelijk gemaakt 	<ul style="list-style-type: none"> • Biedt minder inzicht in de positie van ‘voorstanders’ • De Zwarte Piet discussie raakt soms op de achtergrond, waardoor niet alle informatie voor het onderzoek bruikbaar is • Montage kan de objectiviteit van de onderzoekers beïnvloeden • Onderzoekster kan geen invloed uitoefenen op de informatie die wordt gegeven, waardoor de verkregen inzichten mogelijk te weinig diepgang kennen
Zwartepieten!	<ul style="list-style-type: none"> • Positie van zowel ‘voor’- als ‘tegenstanders’ wordt zichtbaar. • Interactie tussen ‘voor’- en ‘tegenstanders’ wordt zichtbaar • Inzicht in ontwikkelingen tussen ‘voor’- en ‘tegenstanders’ na omgang met elkaar 	<ul style="list-style-type: none"> • Montage van het programma geeft mogelijke relevantie gesprekken tussen ‘voor’- en ‘tegenstanders’ niet weer. • Montage kan de objectiviteit van de onderzoekster beïnvloeden • Onderzoekster kan geen invloed uitoefenen op de informatie die wordt gegeven, waardoor de verkregen inzichten mogelijk te weinig diepgang kennen
Opiniestukken	<ul style="list-style-type: none"> • Auteurs bieden inzicht in hetgeen zij belangrijk vinden binnen de discussie, zonder daartoe opdracht te hebben verkregen • Auteurs hebben naar alle waarschijnlijkheid een weloverwogen stuk 	<ul style="list-style-type: none"> • Te eenzijdig beeld door het kiezen van slechts één krant • Weinig tot geen interactie binnen de discussie

	<p>geschreven, die verder gaat dan emotie. Dit kan eveneens meer diepgang geven aan de onderzoeksbevindingen</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zowel ‘voor’- als ‘tegenstanders’ hebben de mogelijkheid hun stem te laten klinken • Ontwikkeling binnen de discussie kan zichtbaar worden • Diversiteit aan informatie 	
Pietitie	<ul style="list-style-type: none"> • Berichtgeving biedt inzicht in de positie en ervaring van ‘voorstanders’ • Het aantal ‘likes’ geeft weer dat anderen hoogstwaarschijnlijk eveneens dezelfde mening of ervaring hebben • Ontwikkeling binnen de discussie kan zichtbaar worden 	<ul style="list-style-type: none"> • Weinig tot geen interactie zichtbaar binnen de discussie • Gebrek aan diepgang van informatie, omdat de berichtgeving kort en bondig is en er veelal wordt geschreven vanuit emotie • Gekozen berichten zijn slechts een fractie van alle berichten op de pagina

Tabel 2: Selectiekeuze en beperking per bron

3.5 Ethische overwegingen

Ondanks dat de data vrij toegankelijk is voor iedereen die zijn weg vindt op het internet, wordt er omwille van de gevoeligheid van het debat vertrouwelijk omgegaan met het gebruik van de data. Citaten voor het verduidelijken van bevindingen worden daarom anoniem weergegeven. Na afronding en goedkeuring van de masterthesis wordt het onderzoeksrapport gepubliceerd door de Universiteit voor Humanistiek.

4 Bevindingen

De hierboven omschreven analyse heeft geresulteerd in onderstaande bevindingen van achtereenvolgens: de Facebookpagina ‘Pietitie’, de documentaire ‘Zwart als roet’, de opiniestukken van de Volkskrant en het televisieprogramma ‘Zwartepieten!’. Er is gekozen voor deze indeling, daar de context cruciaal is binnen de sociocognitieve benadering van Van Dijk en deze per bron verschillend is. De bevindingen worden bekrachtigd middels het *ad verbatim* weergeven van citaten afkomstig uit die bronnen. De slotparagraaf maakt inzichtelijk welke discoursen aanwezig zijn binnen het Zwarte Piet debat, waarmee antwoord wordt gegeven op de derde deelvraag van deze masterthesis.

4.1 Pietitie

De Pietitie is een vrij toegankelijke pagina, waarbij een lidmaatschap van Facebook de mogelijkheid biedt om deel te nemen aan digitale gesprekken. Deze worden met elkaar gevoerd door reacties te plaatsten onder andermans berichtgeving. De leden die de pagina beheren zijn in staat om berichtgeving te verwijderen, evenals het bedrijf Facebook. Vanuit deze context bezien lijkt er weinig macht te worden uitgeoefend op de grote hoeveelheid berichten die geschreven zijn op de pagina. Bijvoorbeeld staan berichten als *“lekker opfinketeren naar je eigen bruinepotenland!”* (51)¹¹ al drie jaar op de pagina, die als uiting van racisme kunnen worden gezien. Ondanks dat de pagina bedoeld is om ‘voorstanders’ te verenigen en een stem te geven binnen het Zwarte Piet debat, zijn ‘tegenstanders’ vrij om zich te mengen in de berichtgeving. Dit wordt echter nauwelijks gedaan. Een persoon die zich wel kritisch uitliet over Zwarte Piet kreeg vervolgens de reactie: *“En als je zo door gaat? Krijgen nl. steeds meer een hekel aan jullie!”* (27). Op microniveau wordt bemoeienis van ‘tegenstanders’ niet gewaardeerd. Dit geldt eveneens in de berichtgeving in maatschappelijke zin. Er wordt veel weerstand geboden tegen het kritische geluid aangaande Zwarte Piet: *“Dit gaat werkelijke nergens over. Blijf van onze tradities af!”* (1) en *“De mensen die vinden dat het ook maar iets met racisme te maken heeft zijn huiswerk niet goed gedaan!”* (91).

¹¹ Zie bijlage 2 voor de volledige berichtgeving of de website <https://www.facebook.com/pietitie/>

Deze weerstand vertaalt zich in het ontkennen van de racistische elementen van Zwarte Piet en maakt het rechtvaardigen van zijn behoud zichtbaar: *“Hoezo discriminatie, zwarte piet is een kindervriend, altijd zo geweest. Dus a.u.b. laat dit mooie kinderfeest zijn zoals het altijd al geweest is, en dat ze stoppen met die flauwe kul over discriminatie”* (80) en *“een reden waarom zwarte pieten zwart zijn is omdat als ze blank zijn ze herkent worden”* (26).

Het aanbrengen van een verandering binnen de viering wordt onmogelijk bevonden, want *“waarom moeten wij onze tradities opgeven maar wel van andere culturen accepteren?”* (73). *“Wij worden ook geacht de tradities van anderen te accepteren hoezeer ze ons ook tegen de borst stoten”* (89). Dit soort berichten kunnen worden geïnterpreteerd als het goedkeuren van de eigen superieure positie, omdat ‘wij’ andere culturen accepteren en tolereren. Deze strijd lijkt overeen te komen met een angst voor het verliezen van een nationale identiteit, die verweven is met een nationalistische ideologie. *“Nationalisten hechten aan traditie, territorium en nationale identiteit. [...] Identiteit mag niet verloren gaan en daarom moet men zich in deze ideologie behoeden voor invloeden van buitenaf”* (De Lange & Schuman, 2012, pp. 132-133). Het volgende citaat is daar een voorbeeld van: *“We passen helemaal niets aan en de regering doet ook niets n.a.v. de uitspraak van de VN. PUNT”* (67). Want *“de VN moet zich eens om de vluchtelingen druk maken”* (97). De invloeden van buitenaf op Zwarte Piet, die als uiting van de nationale identiteit wordt ervaren, ontvangen eveneens op een ironische manier weerstand. *“Zijn alle oorlogen de wereld uit dat ze hier tijd voor hebben?”* (57). En als oplossing voor de kritiek op Zwarte Piet: *“dan trekken we witte piet door de schoorsteen en is hij weer zwart”* (65). Ook verdwijnt de ironie soms en is er sprake van beledigende en zelf racistische uitingen: *“Kan die trut van de VN niet meegenomen worden naar Spanje?”* (19) en *“gaan we weer, en dat terwijl er honderdduizenden pieten deze kant op komen en nooit meer weg gaan. Dan toch liever een zwarte piet”* (92).

4.2 Zwart als roet

De context van de documentaire is bepaald door producente Bergman en beslist daarmee eveneens wie er wel en geen stem krijgt. Ondanks dat ze zichzelf profileert als ‘tegenstander’ van Zwarte Piet, krijgen andersdenkenden op momenten in de documentaire het woord. Bijvoorbeeld de oprichters van de Facebookpagina ‘Pietitie’.

Bergman heeft echter besloten wat de kijker te zien krijgt en oefent op die manier macht uit op het discours van de documentaire.

Wanneer op microniveau wordt gekeken naar de invloeden van macht, zijn er vele discursieve uitingen zichtbaar die onder racisme geschaard kunnen worden. Bijvoorbeeld een fragment uit 1987 waarbij Gerda Havertong in het kinderprogramma ‘Sesamstraat’ het volgende verteld: “*Het is elk jaar weer hetzelfde liedje. Sinterklaas is nog niet eens in het land of zwarte mensen, grote mensen en kinderen worden voor Zwarte Piet uitgescholden*” (03:07)¹². De buurman van Bergman vertelt dat zijn vriend in zijn rol als Zwarte Piet “*heel goed een Surinamer nadoen*” (05:00) kan, waarna hij niet meer bijkomt van het lachen. Eveneens zijn er afbeeldingen te zien van donkergekleurde mensen waarbij de tekst geschreven staat: “*griezelpiet*” (20:25). Of de afbeelding van een boot vol met donkergekleurde vluchtelingen met daaronder de tekst: “*zie ginds komt de stoomboot*” (20:30). Donkergekleurde mensen worden met apen vergeleken (20:35) en de tekst “*negers verpesten Nederland*” (20:58) is eveneens een op racisme gebaseerde tekst. Deze afbeeldingen en teksten zijn allen afkomstig van sociale media.

De dominantie van het racistische- en eveneens witte discours dat Bergman schetst komt voort uit het feit dat “*we’ve learned a very strong sense of white is good.*” (44:30), zoals een professor van Harvard University aangeeft. Bergman en haar omgeving doen een door de professor ontwikkelde test, waaruit blijkt dat de meesten een lichte voorkeur hebben voor een witte huidskleur.

Bergman doet meer experimenten in de documentaire. Zo laat ze drie mannen met een verschillende etnische achtergrond opzichtig een fiets stelen, waarna ze concludeert: “*mensen identificeren zich het meest met de blanke persoon de gekleurde mannen vinden ze verdacht of zelf gevaarlijk*” (30:10). In Londen gaat ze verkleed als Zwarte Piet de straat op en toont de mensen daar prentenboeken en snoepgoed die in Nederland verkrijgbaar zijn. Hiermee poogt ze te betuigen dat mensen die geen herinneringen aan het feest hebben, Zwarte Piet als beledigend en racistisch beschouwen. Zo vraagt een man: “*Why are you blacked up? It looks like racism.*” (13:01). Ze legt de kijker uit dat ‘*Black Face*’ een oude traditie uit Amerika en Engeland was waarbij blanke mannen zich schminkten, kleden en dansten als

¹² Zie bijlage 3 of de website http://www.npo.nl/2doc/01-12-2014/VPWON_1226620 voor de volledige citaten, context en bijbehorende beelden vanaf de corresponderende tijd in de documentaire ‘Zwart als Roet’.

donkergekleurde mannen. Ze vertelt dat dit al jaren verboden is. Vervolgens vergelijkt ze beelden van zingende en dansende Zwarte Pieten met oude ‘*Black Face*’ fragmenten om de overeenkomsten met elkaar aan te tonen (14:45).

Naast het ‘bewijzen’ van de racistische elementen van Zwarte Piet en de bestaande voorkeur voor witte mensen, doet ze dit eveneens voor het fenomeen racisme in Nederland. Al dan niet in relatie tot Zwarte Piet. Bergman onderzoekt racisme en de Nederlandse identiteit (39:52) aan de hand van interviews en het bestuderen en analyseren van media. Ze interviewt gekleurde mensen die allen aangeven ervaring te hebben met racisme (21:06). Zoals Van Dijk (1993) schrijft lijkt Bergman op een moderne manier macht uit te oefenen op de kijker. Door de geest van de kijker te voorzien van voorbeelden, vergelijkingen, ervaringen, enzovoort. Waarbij eveneens bewust is gekozen voor een bepaalde intonatie of muziekkeuze.

In de documentaire wordt zichtbaar hoe de onderdrukte groep van voornamelijk gekleurde mensen strijdt tegen racisme. Dit komt overeen met de in het vorige hoofdstuk genoemde “*war of position*” van Gramsci. Bergman noemt het een “*Zwarte Pieten strijd*” (37:05) en laat beelden zien van deze strijd in de rechtbank en tijdens protesten bij de landelijke intochten van Sinterklaas en Zwarte Piet. Op subtiele wijze wordt tevens duidelijk gemaakt hoe ‘normaal’ het wordt bevonden dat voornamelijk witte mensen in bevoorrechte posities zitten. Bijvoorbeeld de overwegend witte aanwezigen bij een feest van een televisieomroep, wat gezien wordt als een representatief beeld van de samenleving (33:00).

Ondanks dat de Rechtbank Amsterdam van oordeel is dat “*de stereotype figuur Zwarte Piet inderdaad leidt tot een negatieve stereotypering van zwarte mensen*” (36:36), wordt dit later door de Raad van State ingetrokken. Grote machtsorganen of de elite (Van Dijk, 1993, pp. 249-250) lijken het racisme en de ongelijkheid in de maatschappij niet te herkennen. Dit blijkt eveneens uit de beelden van de groep ‘tegenstanders’ die vreedzaam protesteren tijdens de nationale intocht van Sinterklaas. Door een groep politieagenten worden ze weggedreven uit het publiek, waar de politie uiteindelijk arrestaties uitvoert en geweld inzet, terwijl protestanten feitelijk gezien alleen aan de kant van de weg stonden. Bergman duidt daarmee aan dat onrecht wordt aangedaan aan gekleurde mensen binnen de samenleving. “*Mensen voelen zich slachtoffer omdat ze denken racist genoemd te worden. Terwijl het werkelijke slachtoffer is degene die onder racisme lijdt*” (46:36).

4.3 Opiniestukken Volkskrant

De inhoud van de opiniestukken van de Volkskrant wordt gevormd door de verschillende auteurs van de stukken. Uiteindelijk bepaalt de Volkskrant of deze wel of niet op de website worden gepubliceerd. Voor zover is nagegaan, heeft iedereen de mogelijkheid om een geschreven stuk aan te leveren voor publicatie. Opvallend is dat bij de dertien geschreven stukken voornamelijk ‘tegenstanders’ van Zwarte Piet hun stem laten klinken. Een enkele keer poogt een auteur de lezer ervan te overtuigen dat Zwarte Piet “*geen teken van discriminatie, maar van emancipatie en integratie*” (opiniestuk 2, alinea 10)¹³ is, echter hierop wordt direct tegenargumentatie gegeven middels een andere tekst (opiniestuk 4).

Evenals de documentaire ‘Zwart als roet’ wordt er een strijd gevoerd tegen de aanwezigheid van racistische discriminatie en ‘witte privilege’ binnen de Nederlandse samenleving. Het discours bestaat met name uit het creëren van bewustwording bij de lezer. Doormiddel van het uiteenzetten van de betekenis van racisme in Nederland, zo nodig aan de hand van deskundigen, wordt geprobeerd de lezer te overtuigen van sociale ongelijkheid binnen de Nederlandse samenleving. Een voorbeeld hiervan is het aanhalen van professor Essed: “*ze had het over 'de mythe van de tolerantie'. 'Zolang je maar blijft herhalen hoe begripvol de Nederlanders zijn, wordt het bijna een misdaad om als zwarte te zeggen dat het niet zo is.'*” (opiniestuk 3, alinea13). Tevens proberen auteurs de noodzaak van emancipatie binnen de discussie aan het licht te brengen: “*zoals Arzu Aslan in de NRC zei: 'Je kunt pas werkelijk spreken van emancipatie als Zwarte Piet verandert, omdat een zwarte zegt dat hij moet veranderen; anders is het een gunst van een witte.' En werkelijke emancipatie, dat is wat Nederland nodig heeft, ook als Zwarte Piet straks is verdwenen*” (opiniestuk 12, alinea 10). De auteurs lijken hier een proces van transformatie door te willen voeren met betrekking tot de verschijning van Zwarte Piet.

Wanneer op microniveau wordt gekeken naar uitingen van dominantie en macht zijn deze subtieler en van een andere soort in vergelijking met de vorige bronnen. Hier is het dominante discours een antiracistische en daarmee voornamelijk anti-Zwarte Piet, waarbij soms een belerende toon wordt gebruikt richting de ‘witte elite’: “*de afgelopen weken is het in de mode geraakt om vooral witte mensen aan het*

¹³ Zie bijlage 4 voor de complete opiniestukken. De opiniestukken zijn gevonden via de volgende link met zoekopdracht <http://tinyurl.com/j3cvzxx>

woord te laten over Zwarte Piet. Tragisch dieptepunt van dit witwassen van de discussie was dat Pietendebat bij Pauw, waarbij zeven ongekleurde Nederlanders over goedheiligmans loopjongen spraken, maar niet of nauwelijks repten over slavernij, racisme en huidskleur” (opiniestuk 7, alinea 4). Over de ‘voorstanders’ wordt geschreven: *“in hun belevenis is de eerste migrant zojuist per boot gearriveerd. De migrant moet daarom dankbaar zijn, de meerderheid naar de mond praten, is te gast en moet vooral niet te eigenzinnig zijn”* (opiniestuk 8, alinea 3). En in datzelfde stuk schrijft de auteur over de derde en vierde generatie nieuwe Nederlanders: *“zij hebben meer verstand van wat de democratische rechtsstaat behelst dan het team rot-op-naar-je-eigen-land'ers, Telegraaf- volk en PVV-lui en leggen daarnaast steeds vaker de vinger op de zere plek”* (idem, alinea 4).

Door op macroniveau een proces van verandering naar meer betrokkenheid, solidariteit (opiniestuk 1), gelijkwaardigheid (opiniestuk 4; 7; 8) en erkenning (opiniestuk 9; 11; 12) te willen bewerkstelligen, wordt op microniveau een houding aangenomen waarbij de ‘tegenstanders’ ideologisch ‘boven’ de ‘voorstander’ als andere gaan staan. Er wordt minderwaardig geschreven over die anderen. Het ontkennen van de racistische elementen van Zwarte Piet binnen het heersende discours lijkt daarom geen optie meer. ‘Voorstander’ zijn weerklinkt in de stukken als iets slechts en ongelijkheid wordt niet meer geaccepteerd. De dominante positie wordt daarmee bekleedt door de ‘tegenstanders’ van Zwarte Piet.

Voor het doorvoeren van een transformatie binnen het debat wordt het aangaan van de dialoog met elkaar in de maatschappij benoemd. Op die manier wordt binnen het discours naar een nieuwe Nederlandse of nationale identiteit gezocht, die op zoek is naar verbinding (opiniestuk, 1; 6; 7; 8). Hierbij dient men rekening te houden met de gevoelens van beide partijen, want *“de pijn zit dus aan twee kanten”* (opiniestuk 11, alinea, 3). Zo schrijft iemand: *“Het is belangrijk om weer naar elkaar te luisteren om elkaar te begrijpen, elkaar te benaderen op basis van gelijkwaardigheid. Alleen zo kan dit land als eenheid verder”* (opiniestuk 8, alinea 12). Universiteiten kunnen hier een rol in bekleden: *“de academie is immers de plek die gebruik kan maken van haar intellectuele kapitaal om constructieve en innovatieve oplossingen aan te dragen voor maatschappelijke problemen en sociale vraagstukken”* (opiniestuk 10, alinea 6). Want: *“Met welke variant op onze vaderlandse geschiedenis mensen ook komen, er moet te allen tijden weerstand geboden worden tegen racisme. [...] Racisme en voortdurende ongelijkheid behoren*

tot een sociaal systeem waarin we allemaal leven en we moeten er zoveel mogelijk aan doen het uit te bannen” (opiniestuk 4, alinea 9).

4.4 Zwartepieten!

Het eenmalige televisieprogramma ‘Zwartepieten!’ biedt een context waarbinnen zowel ‘voor’- als ‘tegenstanders’ een podium krijgen. Beide partijen gaan met elkaar de dialoog aan zodat ze *“dichter bij elkaar kunnen komen”* (01:03)¹⁴. Naarmate het programma vordert lijkt de stem van één voorstander afgekapt en soms genegeerd te worden. Bijvoorbeeld wanneer hij zegt: *“Als wij nou Zwarte Piet wegtrekken, over honderd jaar, hoe zullen onze negroïde kinderen hier tegenop kijken als ze zien dat een neger niet aan dat feest deelneemt omdat die weggetrokken is door de ouders van vandaag?”* (22:47). Er wordt alleen ingegaan op de term negroïde die de overige gekleurde mensen niet aanstaat. Negroïde is volgens de andere sprekers een slecht gekozen woord. Het willen behouden van Zwarte Piet als donkergekleurd persoon lijkt niet te worden geaccepteerd.

Tevens is het opvallend dat het programma voornamelijk fragmenten toont waarbij zoveel mogelijk beurtelings wordt gesproken. Wanneer dit niet meer het geval is of wanneer er kleinere groepen vormen waarbinnen de Zwarte Piet discussie zich voortzet, vertelt de voice-over bijvoorbeeld: *“net als tijdens de intocht vorig jaar lopen de gemoederen op de grote markt hoog op. Hoogste tijd om te beginnen aan onze road trip”* (09:55). De momenten waarop de discussie daadwerkelijk lijkt te ontstaan, gaat het programma over op een ander fragment.

Op microniveau zijn er voornamelijk gezichtsuitdrukkingen aanwezig die erop wijzen dat mensen het niet altijd met elkaar eens zijn of de opinie van de ander minderwaardig vinden. Echter, door de presentator wordt op een subtiele manier wel invloed uitgeoefend op de gesprekken. Door het stellen van vragen, gesprekken te onderbreken en de ‘voor’- en ‘tegenstanders’ kennis te laten maken met andere Nederlanders die een bepaald standpunt innemen binnen de discussie, oefent hij macht uit op het discours. Daarbij wordt duidelijk dat hij inzicht wilt bieden aan beide partijen. Dit kan gezien worden als het uitoefenen van moderne macht waar Van Dijk (1993) over schrijft.

¹⁴ Zie bijlage 6 of de website http://www.npo.nl/zwartepieten/13-11-2015/VARA_101376873 voor de volledige citaten, context of bijbehorende beelden vanaf de corresponderende tijd in het televisieprogramma ‘Zwartepieten!’.

De presentator veronderstelt een verdeeldheid binnen de discussie (00:10, 10:10), waartussen hij een brug tracht te slaan. Gedurende de eerste dag proberen ‘voorstanders’ Zwarte Piet te rechtvaardigen: *“Kijk hij is zwart omdat hij via de daken door de schoorsteen komt. [...] En dat is eigenlijk de geschiedenis die je moet meegeven vind ik”* (07:38). De ‘tegenstanders’ zijn voor het afschaffen van Zwarte Piet, omdat het *“een stereotype racistische karikatuur van een donkere man”* (04:24) is. De ‘tegenstanders’ willen het liefst dat Zwarte Piet snel uit het Sinterklaasfeest verdwijnt, maar hier hebben de ‘voorstanders’ moeite mee (12:08, 16:19, 31:20). Zo formuleert een donkergekleurde vrouw die tijdens een demonstratie voor het behoud van Zwarte Piet agressief belaagd werd, omdat men dacht dat ze een ‘tegenstander’ was: *“het is een proces. [...] Voor die Hollanders die dat altijd, dat is hun feest, hun traditie. Geef ze de tijd om er zelf in te groeien. Laat het van hun uitkomen en niet opleggen. Want dan maak je het alleen maar erger”* (36:55). De ‘tegenstanders’ geven aan dit niet te begrijpen. Zo vertelt een ‘tegenstander’ aan een ‘voorstander’ op een beleerende toon: *“Ik ben blij dat je vindt dat dit op een neger lijkt. Nu moet jij alleen nog bewust worden wat een neger is en waar een neger vandaan komt. Want als je erachter komt dat een neger een slaaf is dan zijn we er”* (18:25).

Na de eerste dag lijken de ‘voorstanders’ al minder stellig in het behouden van de zwarte kleur (22:03). De tegenstanders daarentegen niet en lijken beslist te zijn: *“nog steeds geen argumenten gehoord. Sinds ik die discussie voer heb ik eigenlijk al geen argumenten gehoord”* (22:33). Dit voelt de presentator aan en vertaalt dit naar: *“ik voel bij jullie wel toch heel erg iets van: wij hebben de geschiedenis achter ons, we hebben de wijsheid in pacht en wij willen dat jullie bewegen en dan kunnen we het er nog eens over hebben. [...] maar die middenweg dat is er voor jullie eigenlijk niet”* (31:20). De presentator fungeert in deze situatie als een derde partij, die de ontwikkelingen binnen de discussie benoemt en op welke manier dit mogelijk wordt ervaren door de deelnemers. Als het ware houdt hij hen een spiegel tot reflectie voor, om op die manier nader tot elkaar te komen.

De dialoog en het overbruggen van de verdeeldheid binnen de discussie lijkt aan het eind van het programma te zijn gelukt. De ‘voor’- en ‘tegenstanders’ zijn erin geslaagd om samen een Piet aan te kleden en te schminken. Zoals een geïnterviewde man verteld lijkt *“praten, luisteren, rekening met elkaar houden”* (29:11) een goede uitkomst te bieden. In de loop van het programma stelt een medewerker van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed: *“door samen*

daarover te praten kun je ook inzicht krijgen. En we weten gewoon dat inzicht ook helpt met het oplossen en ook het geleidelijk aan veranderen van een traditie” (32:00). Geleidelijke verandering is volgens de donkergekleurde vrouw van de demonstratie nodig omdat we allemaal mensen zijn en *“de Hollanders moeten ook pijn lijden dat opeens dingen van hun afgepakt worden. Snap je?”* (37:40).

4.5 Discoursen

Op basis van de bevindingen lijken er drie dominante discoursen te traceren in het Zwarte Piet debat, te weten ideologie, strijd en identiteit. De discoursen zijn verweven met- en interageren op elkaar. Zo kan het strijd-discours worden gezien als een schakel tussen het ideologie- en identiteit discours.

Strijd komt in de documentaire, de opiniestukken en de ‘Pietitie’ dominant naar voren. Ondanks dat er binnen het televisieprogramma ‘Zwartepieten!’ eveneens een strijd zichtbaar is tussen ‘voor’- en ‘tegenstanders’, wordt hier meer de nadruk gelegd op de dialoog, waarbij het bieden van inzicht evenals het tonen van respect belangrijk zijn. Hierdoor doet dit discours meer aan als het *streven naar* een relationele ideologie. Dit streven is eveneens zichtbaar binnen de opiniestukken.

Voornamelijk binnen het televisieprogramma ‘Zwartepieten!’ wordt gebruik gemaakt van de termen ‘voor’- en ‘tegenstander’ in de discussie. Dit wordt tevens zichtbaar in de overige bronnen, echter minder expliciet omschreven.

Een ‘tegenstander’ van Zwarte Piet wordt binnen de discussie gepositioneerd als iemand die Zwarte Piet het liefst ziet verdwijnen uit de viering van het Sinterklaasfeest, vanwege de raciale stereotypering van de donkergekleurde man. Daarbij kan een ‘tegenstander’ strijden voor zowel een antiracistische ideologie als een relationele ideologie, waarbij op zoek wordt gegaan naar een nieuwe Nederlandse identiteit. Thema’s als verbondenheid, gelijkwaardigheid, verandering en de dialoog lijken centraal te staan. Het nastreven van deze ideologieën en de zoektocht naar een nieuwe identiteit brengt strijd teweeg. Doormiddel van inzicht en kennis wordt getracht om ‘voorstanders’ te overtuigen van hun ‘ongelijk’. Bovendien wordt geprobeerd middels de rechterlijke macht de eigen positie binnen de discussie en de maatschappij te verbeteren. Daarbij wordt eveneens gepoogd om bewustwording te creëren omtrent ‘witte privilege’ binnen de samenleving.

Mensen die het in de discussie niet eens zijn met de gegeven kritiek van ‘tegenstanders’ op Zwarte Piet komen vrijwel direct in de positie van ‘voorstander’

terecht. In deze positie wordt er gestreden voor het behoud van Zwarte Piet, die ervaren wordt als onderdeel van een traditie. Deze strijd wordt veelal via sociale media gevoerd, waarbij ‘voorstanders’ de verschijning van Zwarte Piet rechtvaardigen en racisme ontkennen. Op deze manier wordt geprobeerd om de dominante positie binnen het discours te behouden en bemoeienis van buitenaf te (ver)weren. Achter deze strijd lijkt daarom een meer nationalistische ideologie schuil te gaan, waarbij gestreden wordt voor het behoud van de Nederlandse identiteit. Dit leidt soms tot beledigende en racistische uitingen.

5 Discussie

5.1 Algemene reflectie

In het voorgaande hoofdstuk werd duidelijk dat binnen het Zwarte Piet debat veelal wordt gesproken over ‘voor’- en ‘tegenstanders’ van Zwarte Piet. Deze tweedeling maakt het discours sensitief voor strijd. Wanneer de sociocognitieve benadering van Van Dijk (1993) wordt teruggehaald, is het mogelijk om deze ‘vanzelfsprekende’ indeling binnen de discussie als sociale cognitie te beschouwen. Deze sociale cognitie maakt dat mensen die zich uitlaten over de verschijning van Zwarte Piet gelijktijdig een positie in het debat dienen te kiezen, waarbij een middenweg aandoet als onmogelijk.

Desalniettemin lijkt er in recentere berichtgeving een verandering zichtbaar binnen de sociale cognitie, daar in het televisieprogramma ‘Zwartepieten!’ en de opiniestukken van de Volkskrant een meer relationeel discours aanwezig is. Ondanks dat er door henzelf of de omgeving nog steeds gesproken wordt over een ‘voor’- en ‘tegenstander’ positie, ogen de posities minder verhard in vergelijking met de documentaire ‘Zwart als roet’ of de Facebookpagina ‘Pietitie’.

5.1.1 Allochtonen en tegenstanders

In de Nederlandse samenleving bestaat een gelijksoortige tweedeling, namelijk die van ‘autochtoon’ en ‘allochtoon’. Deze binaire indeling van burgers is in de jaren negentig van de twintigste eeuw gemaakt door beleidsmakers, waarmee geprobeerd werd de arbeidsparticipatie van ‘niet-westerse allochtonen’ te verhogen (Essed & Trienekens, 2008; Weiner, 2014).

De term allochtoon houdt in dat een persoon of diens ouder(s) afkomstig is uit een ander land dan Nederland en een ‘autochtoon’ is een ‘echte Nederlander’ die net als diens ouder(s) geboren is in Nederland (Essed & Trienekens, 2008, p. 57).

Essed en Trienekens (2008) wijzen echter naar het concept ‘whiteness’ in Nederland en Europa, dat het ‘autochtoon’-zijn eveneens beïnvloed wordt door het hebben van een witte huidskleur. Zo wordt het voorbeeld gegeven van een witte Nederlander die geboren- en deels opgegroeid is in het buitenland desondanks veelal niet betiteld wordt als ‘allochtoon’. De term ‘allochtoon’ lijkt dus een mix te behelzen van zowel raciaal denken als culturele hiërarchie (Essed & Trienekens, 2008, p. 57),

hoewel mensen zich niet bewust zijn van dit feit, daar ‘allochtoon’ niet direct refereert aan ras (idem, p. 59). Ondanks dat er wel degelijk een verschil is in de behandeling van ‘autochtonen’ en ‘allochtonen’ in Nederland, waarbij laatstgenoemde een ongelijke en sociaal minder sterke positie inneemt binnen de samenleving, wordt de invloed van ras hierin dus ontkend (idem, 2008, pp. 68-69; Weiner, 2014, p. 733). Ongelijkheid binnen de samenleving wordt gemakkelijker geuit in termen van etniciteit, burgerschap, nationale identiteit of westerse superioriteit en beschaving (Essed & Trienekens, 2008, p. 52).

Bovenstaande gevolgen van een binaire indeling van burgers in ‘autochtoon’ en ‘allochtoon’ toont sterke overeenkomsten met de tweedeling die zich lijkt te voltrekken binnen het Zwarte Piet debat. De ‘voorstanders’ zijn overwegend witte mensen en de ‘tegenstanders’ hebben veelal een gekleurde huid. Essed en Trienekens (2008) schetsen een dominant wit discours binnen de Nederlandse samenleving. Het is daarom niet ondenkbaar dat ‘tegenstanders’ binnen het Zwarte Piet debat eveneens worden beschouwd als ‘allochtonen’ waardoor de sociale positie van ‘tegenstanders’ automatisch verzwakt. Wanneer er wordt gekeken naar het ingrijpen van de politie, de werking van de rechtelijke macht en de berichtgeving via sociale media binnen de discussie, kan worden gesteld dat ‘tegenstanders’ evenals ‘allochtonen’ onrechtvaardig en minder gelijk worden behandeld. De verdeling tussen ‘voor’- en ‘tegenstanders’ binnen het Zwarte Piet debat lijkt een afgeleide te zijn van de verdeling tussen ‘autochtonen’ en ‘allochtonen’ in Nederland.

5.1.2 Ontkennen en rechtvaardigen

Voorgaande schetst dat het gebruik van de term ‘allochtoon’ niet direct duidt op de aanwezigheid van ras. Dienovereenkomstig ontkennen veel Nederlanders dan ook het bestaan van ras en racisme binnen de samenleving, hoewel wetenschappelijk onderzoek sterk het tegendeel bewijst (Weiner, 2014, p. 731). Weiner schrijft dat beleidsmakers en deskundigen de voorkeur geven aan de term ‘eticiteit’ boven ‘ras’, wat maakt dat de realiteit van dagelijkse en institutionele ervaringen van racisme wordt verduisterd (idem). De populariteit van dit anti-raciaale discours zorgt ervoor dat het ontkennen van het bestaan van ras en racisme binnen Nederland continueert (idem, p. 732).

De bevindingen van het onderzoek laten eveneens zien dat racisme wordt ontkend in de discussie door ‘voorstanders’ van Zwarte Piet, waarmee zijn

aanwezigheid wordt gerechtvaardigd. Voornamelijk binnen de ‘Pietitie’ staat dit op de voorgrond en doet daarmee aan als het anti-rationale discours waar Weiner op wijst. In de bevindingen wordt tevens duidelijk dat ras wel degelijk invloed heeft op macht en positie binnen het Zwarte Piet debat, daar het erop lijkt dat gekleurde mensen minder recht van spreken hebben. Weiner benoemt dan ook dat ras meer is dan een identiteit of een sociale categorie (Weiner, 2014, p. 732). Ze omschrijft het als een systeem van machtsrelaties en structurele ingebedde betekenissen, die groepen toewijzen tot verschillende categorieën vanuit de idee van minderwaardigheid en superioriteit, die gebaseerd zijn op biologische en/of culturele verschillen. Doordat minderheden beperkte toegang hebben tot belangrijke sociale middelen zoals politieke macht, banen, onderwijs, gezonde bureaus en een zorgvuldige vertegenwoordiging van de groep in de media, wordt ongelijkheid gecreëerd (idem).

Evenals Essed en Trienekens (2008) komt ook Weiner tot de conclusie dat het Nederlander-zijn verbonden is aan het hebben van een witte huidskleur. Met deze identiteit worden speciale privileges verkregen op alle gebieden in de Nederlandse samenleving (Weiner, 2014, p. 733). Dit resulteert in gemarginaliseerde minderheden die coping strategieën voor zichzelf en hun kinderen (moeten) ontwikkelen. Middels het weergeven van historisch racisme en de manier waarop die historische uitsnede van het nationale narratief ervoor gezorgd heeft dat er een wijdverspreide ontkenning van ras, raciale discourses en praktijken in Nederland aanwezig is (idem). Weiner omschrijft tevens een nationale identiteit die gebaseerd is op het geloof dat witte Nederlanders tolerant en racisme-vrij zijn. Dit resulteert in een vorm van historische afasie, het onvermogen om te verzoenen met en het integreren van koloniale exploitatie, genocide en onderdrukking of mislukkingen binnen de nationale geschiedenis ,en onafgemaakte trajecten van emancipatie (Weiner, 2014, p. 737).

Vanuit deze perspectieven bezien kan de ontkenning van racisme in het Zwarte Piet debat en de racistische elementen van de fictieve figuur Zwarte Piet worden verklaard en begrepen. De onschuld van Zwarte Piet die binnen de discussie als argumentatie wordt gegeven voor zijn behoud kan mogelijk voortkomen uit Weiners omschreven nationale identiteit. De strijd die ‘tegenstanders’ voornamelijk in de documentaire ‘Zwart als roet’ en het televisieprogramma ‘Zwartepieten!’ voeren lijkt overeenkomstig met de coping strategieën die minderheden gebruiken binnen de samenleving. Het weergeven van een andere interpretatie van het historische verleden van- en racisme in Nederland door ‘tegenstanders’, maakt wellicht de soms hevige

strijd die ‘voorstanders’ voeren voor het behouden van Zwarte Piet en de daarmee verbonden nationale identiteit verklaarbaar. Ten aanzien van dit proces binnen het debat benoemt filosofe Renate Schepen (2014) “wat ons het meest beangstigt in het contact met een ander is de confrontatie die wij hierdoor met onszelf krijgen” (Kimmerle & Schepen, 2014, p. 89).

5.2 Zorgethische reflectie

Het gebruikmaken van diverse terminologieën binnen zowel beleidsmatige als alledaagse discoursen (Essed & Trienekens, 2008, p. 52) en aanwezigheid van historische afasie, maakt dat uitingen van racisme niet worden (h)erkend in de Nederlandse maatschappij. Dit lijkt eveneens zijn doorslag te hebben op het Zwarte Piet debat, waarmee het strijd-discours mogelijk kan worden verklaard. Eveneens biedt dit een visie op welke manier ongelijkheid en onrechtvaardigheid binnen de maatschappij zich kan ontwikkelen en voortzetten. Maar hoe kan dit zorgethisch worden doordacht? Aan de hand van de beschreven zorgethische concepten vertrouwen en asymmetrische wederkerigheid, en de attentie voor intersectionaliteit wordt in onderstaande tekst getracht om hier een invulling aan te geven.

5.2.1 Vertrouwen

Sevenhuijsen (2003) omschrijft dat vertrouwen een belangrijk zorgethisch basisconcept is, omdat het verweven is met verantwoordelijkheid en macht. Daar vertrouwen binnen een relatie afhankelijkheid en kwetsbaarheid creëert, dient hiermee een welwillende, zorgvuldige en betrouwbare omgang te worden gerealiseerd (Sevenhuijsen, 2003, pp. 185-186). Wanneer vanuit dit idee de Zwarte Piet discussie wordt geanalyseerd, kunnen diverse inzichten worden verkregen in de discussie aangaande het dominante strijd-discours en de daarmee verweven ideologie- en identiteit discours. Met deze inzichten is het mogelijk om ongelijkheid, onrechtvaardigheid en racistische discriminatie in het debat en de Nederlandse maatschappij op een andere manier te verstaan.

Zo oogt er bijvoorbeeld een gebrek aan vertrouwen te heersen in de opiniestukken van de Volkskrant, gezien de auteurs veelal strijden voor begrip en erkenning van racistische discriminatie en de aanwezigheid van ‘witte privilege’ in Nederland. Dit gebrek aan vertrouwen zorgt er tevens voor dat de tweedeling tussen ‘voor’- en ‘tegenstanders’ blijft bestaan. ‘Tegenstanders’ lijken in de geschreven

stukken weinig tot geen vertrouwen te ontvangen van de media, omdat ze geen verantwoordelijkheid lijken te nemen voor het tegengaan van onrechtvaardigheid in de maatschappij. Er wordt bijvoorbeeld opgemerkt dat er in het praatprogramma ‘Pauw’ alleen witte mensen worden uitgenodigd om over het fenomeen racisme in Nederland te discussiëren. Wegens dit gebrek aan vertrouwen blijven ‘tegenstanders’ strijden voor het streven naar een meer relationele ideologie, waarbij op zoek wordt gegaan naar een nieuwe Nederlandse identiteit.

Wanneer er wel sprake is van een toenadering van ‘voorstanders’ naar ‘tegenstanders’ zoals in het televisieprogramma ‘Zwartepieten!’, wordt duidelijk hoe vertrouwen daarbij een rol speelt. ‘Voorstanders’ geven aan open te staan voor verandering van Zwarte Piet en bevinden zich vanaf dat moment in een afhankelijke en kwetsbare positie ten opzichte van de ‘tegenstanders’. Uitgaande van het concept vertrouwen zoals omschreven door Sevenhuijsen (2003) dienen laatstgenoemde in hun machtspositie verantwoordelijkheid te nemen voor het welzijn en de behoeften van de ‘voorstanders’. Echter, lijkt de verkregen machtspositie in eerste instantie te worden misbruikt, gezien ‘tegenstanders’ de verandering snel willen doorvoeren. Op dat moment is het vertrouwen beschadigd en trekken de ‘voorstanders’ zich terug uit hun afhankelijke en kwetsbare positie door wederom de strijd aan te gaan met de ‘tegenstanders’. De tweedeling binnen de discussie doet daarmee wederom verhard aan.

Desalniettemin helpt de bemiddelende en waakzame rol van de presentator, omdat hij beide groepen voorziet van inzicht en de dialoog gaande houdt. Hierdoor wordt het mogelijk dat de twee groepen eensgezind een Piet creëren. Daarmee lijkt de relationele ideologie-discours met een focus op inzicht en de dialoog, vertrouwen te bevorderen en te creëren. Er lijkt minder sprake te zijn van ongelijkheid en onrechtvaardigheid, omdat, hetzij door een derde partij, elkaars behoeften worden opgemerkt en vervolgens verantwoordelijkheid wordt genomen voor die behoeften.

Het concept vertrouwen kan dus op diverse manieren binnen het Zwarte Piet debat worden aangewezen. Eveneens wordt inzichtelijk dat vertrouwen te maken heeft met het aangaan en behouden van relaties (Sevenhuijsen, 2003, p. 186). Bij de afwezigheid van vertrouwen of het misbruiken van het verkregen vertrouwen, ontbreekt of verbreekt de relatie met de ander. Echter, wanneer er sprake is van welwillendheid, zorgzaamheid en betrouwbaarheid kan de relatie met elkaar worden

aangegaan. Dit zorgt ervoor dat het strijders-discours naar de achtergrond raakt en er meer sprake lijkt te zijn van gelijkwaardigheid, solidariteit en verbondenheid.

5.2.2 Diversiteit

Het concept vertrouwen maakt duidelijk dat de mogelijkheid en bereidheid tot verdieping in de positie van de ander belangrijk is voor het ontwikkelen van een goede omgang met vertrouwen in relatie tot de ander. Een beperking van dit verdiepen wordt uitgelegd aan de hand van asymmetrische wederkerigheid (Sevenhuijsen, 2003, p. 186). In hoofdstuk twee werd immers beschreven dat het onmogelijk is om de wereld waar te nemen door de ogen van de ander. Het is echter wel mogelijk om wederzijds begrip te creëren middels het aangaan van morele conversaties. Wanneer dit op een respectvolle manier geschiedt en tevens wordt erkend dat mensen verschillend zijn van elkaar, is het mogelijk dat wederzijds begrip ontstaat waarvandaan vertrouwen kan groeien (idem, pp. 186-187).

De notie van asymmetrische wederkerigheid uit zich in de strijd voor erkenning van racistische discriminatie en ‘witte privilege’ in Nederland. Wanneer er wordt gekeken naar de aanwezige verschillen tussen ‘voor’- en ‘tegenstanders’ binnen het debat, die mogelijk niet erkend- of begrepen kunnen worden, is het verschil in huidskleur prominent aanwezig. Denkend vanuit de idee van Sevenhuijsen (2003) is het onmogelijk voor witte ‘voorstanders’ om het hebben van een gekleurde huid in Nederlandse maatschappij te ervaren. Het nationalistische- en tevens relationele ideologische discours van de Zwarte Piet discussie lijken deze wezenlijke verschillen niet te erkennen. Daar de kritiek van ‘tegenstanders’ wordt bestempeld als ‘flauwe kul’ en iets onbelangrijks. Juist het (h)erkennen van verschillen in menselijke levens is belangrijk binnen een zorgethisch perspectief (Tronto, 1993; Sevenhuijsen, 2003; Hankivsky, 2006; Hamington & Miller, 2006). Het gebrek aan (h)erkenning binnen het debat schept polarisatie en verharding. Het aangaan en behouden van de relatie wordt hierdoor belet. Eveneens bemoeilijkt de verharding van standpunten het voeren van morele conversaties.

Doch lijken zowel ‘voor’- als ‘tegenstanders’ inzicht te willen verschaffen voor de ander in de eigen situatie. Juist door het deelnemen aan het televisieprogramma, het schrijven van opiniestukken in de Volkskrant en berichten op Facebook, en het produceren van de documentaire. De documentaire van Bergman biedt ‘voorstanders’ bijvoorbeeld een ‘*insidersperspectief*’ van de strijd tegen racisme

en ‘witte privilege’ in Nederland. De idee van een binnenperspectief komt voort uit het denkwerk van Nell Noddings (1984). Het perspectief biedt in dit geval ‘voorstanders’ de mogelijkheid om vanuit het perspectief van de ‘tegenstander’ te bezien wat deze positie inhoudt en hoe zij dit ervaren. Het tonen van het binnenperspectief biedt de mogelijkheid om de realiteit van de ander door te laten dringen tot de kijker. Hierdoor ontstaat volgens Noddings (1984) eveneens het gevoel ‘iets te moeten doen’.

Daar Sevenhuijsen schrijft dat de mogelijkheid tot het actief deelnemen aan publieke discussies belangrijk is in het leiden van een goed leven (Sevenhuijsen, 2003, p. 188), is het goed dat mensen zich op diverse manieren uiten in de media over Zwarte Piet, hetzij op een respectvolle manier. Het ontbreekt de bronnen echter met regelmaat aan de mogelijkheid om te converseren.

Het wel of niet aangaan van de dialoog en het (h)erkennen van diversiteit tussen ‘voor’- en ‘tegenstanders’ geeft inzicht in het ontstaan van ongelijkheid, onrechtvaardigheid en racistische discriminatie. Tronto (1993) schrijft echter eveneens dat inzicht over racisme binnen praktijken wordt verkregen door het stellen van vragen over het bieden en ontvangen van zorg. Wanneer op deze manier wordt gekeken naar het ingrijpen van de politieagenten in de documentaire ‘Zwart als roet’, wordt duidelijk dat niet iedereen binnen de discussie dezelfde behandeling krijgt. Alleen de vreedzaam protesterende mensen worden tijdens de Sinterklaasintocht opgepakt, ondanks dat ze in vergelijking tot andere aanwezigen feitelijk hetzelfde deden. Kijkend naar de idee van Robinson (2013) over onrechtvaardigheid, lijkt de politie als institutie de zorg voor ‘tegenstanders’ te ondermijnen waardoor onrechtvaardigheid wezenlijk wordt.

Tronto (1993) benoemt dat binnen praktijken zichtbaar wordt hoe sekse, ras en klasse invloed hebben op ieders positie binnen de samenleving. Wanneer men kijkt naar de ‘Pietitie’ pagina wordt duidelijk dat binnen het nationalistische discours de positie van diegene met een andere etnische achtergrond minderwaardig is en niet dezelfde privileges geniet als die van de ‘Pietitie’ leden. Ze mogen zich niet bemoeien met Zwarte Piet en dienen zich druk te maken om belangrijkere zaken of te vetrekken uit Nederland. De gegeven kritiek zorgt ervoor dat ‘Nederlanders’ een grotere hekel aan ‘hen’ krijgen. Dit wekt de indruk dat critici van Zwarte Piet door de leden van de ‘Pietitie’ niet als volwaardige Nederlanders worden gezien.

Desalniettemin lijken de ‘voorstanders’ de behoeften van de ‘tegenstanders’ enigszins op te merken, daar ze de kritiek als onzinnig en onbelangrijk bestempelen. Echter, de verantwoordelijkheid voor diens behoeften worden niet genomen. Dit komt overeen met wat Tronto ‘*privileged irresponsibility*’ noemt en behelst het idee dat “*those who are relatively privileged are granted by that privilege the opportunity simply to ignore certain forms of hardships that they do not face*” (Tronto, 1993, pp. 120-121).

5.2.3 *Kruisende wegen*

Zorgethici beschrijven dat goede zelfzorg belangrijk is voor het bieden van goede zorg aan anderen (Tronto, 1993; Sevenhuijsen, 2003; Held, 2006). Hankivsky (2006) schrijft dat contextuele sensitiviteit inzicht geeft in marginalisering en exclusie van populaties binnen de maatschappij als gevolg van globalisering (Hankivsky, 2006, p. 102). Zo omschrijven leden van de ‘Pietitie’ pagina dat ze voldoende gebruiken hebben geaccepteerd van mensen met een andere culturele en etnische achtergrond. Het lijkt erop dat door globalisering de leden niet meer in staat zijn om ‘goede zorg’ te bieden in de zin van het erkennen, loslaten en aanpassen van Zwarte Piet. Door sensitief de gehele context te aanschouwen rijst de vraag of leden voldoende in staat zijn om zelfzorg te realiseren. Wanneer het idee van zelfzorg wordt gevolgd zou het denkbaar zijn dat door een gebrek aan zelfzorg de leden niet het vermogen bezitten om behoeften van ‘tegenstanders’ adequaat op te merken en hiervoor verantwoordelijkheid te nemen. De strijd die ‘voorstanders’ leveren voor een onveranderd Sinterklaasfeest, kan dus mogelijk voortvloeien uit een kwetsbare positie van ‘voorstanders’. Immers werd in de probleemstelling duidelijk dat racisme ten tijden van een crisis vaak wederkeert (Essed & Hoving, 2014, p. 14). De mondiale kredietcrisis¹⁵ sinds 2008 kan vanuit de idee van contextuele sensitiviteit mogelijk invloed hebben op discourses binnen het Zwarte Piet debat.

Volgens Tronto (1993) is opmerkzaamheid nodig om ervoor te zorgen dat racisme niet verder ontwikkelt binnen de samenleving. Uitgaande van hetgeen zojuist geschreven is, wordt de situatie van ‘voorstanders’ hierin eveneens essentieel. Het verder verdiepen in de context van zowel de ‘voor’- als ‘tegenstanders’ maakt het bestrijden van racistische discriminatie mogelijk realistischer. Gezien er vanuit die

¹⁵ <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/kredietcrisis/inhoud/ontstaan-kredietcrisis> geraadpleegd op 20 juni 2016.

context een beter begrip kan ontstaan voor ieders situatie en daarvandaan de mogelijkheid van een strijdloze dialoog. Desondanks lijken ‘voorstanders’ hier in de context van de ‘Pietitie’ pagina moeite mee te hebben. Tevens oogt dit bij de auteurs van de opiniestukken problematisch te zijn, gezien er veelal minderwaardig geschreven wordt over de ‘voorstanders’.

Tot slot wordt middels de intersectionele zorgethische benadering van Hankivsky (2014) inzichtelijk dat sociale categorieën elkaar daadwerkelijk kruisen en hierdoor interageren op elkaar. Raciale kenmerken lijken niet los te staan van classificatie binnen de maatschappij. Zo toont Bergman in haar documentaire dat er binnen de Nederlandse samenleving een voorkeur uitgaat naar witte mensen. Het zijn witte mensen die zich binnen de documentaire bevinden op bevoorrechte posities, zoals bijvoorbeeld in de televisiewereld of in de Rechtbank Amsterdam. De voorkeur voor witte mensen wordt eveneens in een opiniestuk van de Volkskrant aangehaald in het praatprogramma Pauw. Het hebben van een donkergekleurde huid lijkt daarmee binnen de Zwarte Piet discussie eveneens van invloed te zijn op de te verkrijgen positie en het wel of niet deelnemen aan het publiekelijk debat op televisie.

Echter, omgekeerd is in het televisie programma ‘Zwartepieten!’ zichtbaar dat de donkergekleurde ‘voorstander’ niet hetzelfde wordt behandeld als een witte ‘voorstander’. Hij krijgt minder spreekruimte binnen de discussies en zijn argumentatie wordt veelal afgewezen. Ras en positie lijken daarom vanuit beide perspectieven invloed te hebben in de discussie

5.3 Inzichten voor de zorgethiek

Het reflecteren van de discussie aan de hand van de twee zorgethische concepten vertrouwen en asymmetrisch wederkerigheid van Sevenhuijsen (2003) en de attentie op intersectionaliteit maakt duidelijk dat een zorgethische reflectie daadwerkelijk een toegevoegde waarde kan hebben voor het onderzoeken van maatschappelijke kwesties. Zoals Robinson stelt wordt in het debat zichtbaar waarom en wanneer men verkeert in een kwetsbare en afhankelijke positie en hoe macht, opmerkzaamheid en verantwoordelijkheid hierbij van invloed zijn (Robinson, 2013, p. 133). Sevenhuijsen schrijft dat het belangrijk is om naast het herkennen van afhankelijkheid en kwetsbaarheid, tevens de vraag te stellen wat binnen een particuliere situatie het juiste is om te doen (Sevenhuijsen, 2003, p. 186). Ze geeft daarbij aan dat de morele en politieke beoordeling middels de dialoog te ondernemen. Dit vraagt om zorgvuldig en

respectvol luisteren en reageren op de geluiden van de betrokkenen aangaande het probleem (idem, p. 187). Gezien de beschreven tweedeling en de aanwezigheid van strijd in de Zwarte Piet discussie, kan hetgeen Sevenhuijsen schrijft wellicht als idealistisch worden betiteld. Echter, door de focus op particuliere situaties en de zoektocht naar goede zorg in die situatie, is onder andere zichtbaar geworden dat binnen het televisieprogramma ‘Zwartepieten!’ de tweedeling en strijd afneemt doormiddel van de dialoog en mensen hierdoor daadwerkelijk nader tot elkaar komen.

Waar het zorgethisch perspectief binnen dit onderzoek echter ontbreekt aan een nadere uitwerking voor het invullen van een morele dialoog voor het creëren van rechtvaardigheid binnen deze specifieke of een gelijksoortige praktijk, zou het gesprek tussen de twee Nederlandse denkers Kimmerle en Schepen (2014) over de Zwarte Piet discussie wel inzicht kunnen geven. Daarmee wordt het mogelijk om daadwerkelijke begeleiding te bieden voor het dichterbij elkaar brengen van ‘voor’ en ‘tegenstanders’.

Zo legt Schepen uit dat “het dialogisch verstaan van Gadamer” (Kimmerle & Schepen, 2014, p. 88) een goed instrument kan zijn, omdat hierbij wordt uitgegaan van bestaande vooroordelen. “Juist in dialoog met een andere cultuur wordt men bewust van de eigen cultuur en onbewuste collectieve overtuigingen en vooroordelen” (idem). Schepen geeft aan dat deze benadering geen begin- of eindpunt kent, omdat nieuwe verkregen inzichten resulteren in verder onderzoek. Tevens wordt er binnen de dialoog open gestaan voor verschillen. Door deze manier van converseren is het mogelijk dat bestaande opvattingen worden aangepast “zonder dat er een winnaar of verliezer is” (idem). Eveneens wordt erop gewezen dat openheid, gelijkwaardigheid en het waarderen van diversiteit belangrijke elementen zijn voor het dialogisch klimaat.

In dit hoofdstuk werd genoemd dat mensen verantwoordelijkheid dienen te nemen voor de behoeften van de kwetsbare andere. Echter, gezien deze discussie eveneens een maatschappelijke aangelegenheid is, maakt het soms lastig om te oordelen bij wie de verantwoordelijkheid ligt. Kimmerle en Schepen benoemen dat binnen het Zwarte Piet debat maatschappelijk leiders een belangrijke rol kunnen spelen en dat visionaire leiders als vertegenwoordigers van alle burgers behulpzaam kunnen zijn bij het creëren van onderling begrip (Kimmerle & Schepen, 2014, p. 88, p. 91). Tot slot wijzen ze op het inzetten van de creatieve component van het

Sinterklaasfeest voor het creëren van meer verbinding in het debat. Daarbij wordt de diversiteit binnen de samenleving iets verrijkends (idem, p. 91).

6 Conclusie

6.1 Conclusie

Deze masterthesis is gestart met de vraag welke bijdrage een zorgethisch perspectief kan leveren aan het verhelderen en evalueren van het Zwarte Piet debat en wat dit betekent voor het fenomeen racisme in Nederland. Na het uitvoeren van het onderzoek en het (zorgethisch) reflecteren van de uitkomsten aan de hand van diverse literatuur kan gesteld worden dat een zorgethisch perspectief, zeker in combinatie met andere kennisgebieden, nieuwe inzichten biedt aangaande het debat en daarbij racistische discriminatie in Nederland.

Ondanks dat er een verandering zichtbaar is in het discours van het Zwarte Piet debat, blijft een tweedeling tussen ‘voor’- en ‘tegenstanders’ zichtbaar. Deze verdeeldheid maakt dat er veelal een strijd aanwezig is voor het behouden- of veranderen van een bepaalde ideologie of identiteit.

Binnen de Nederlandse maatschappij lijkt de verdeling van mensen in ‘allochtoon’ en ‘autochtoon’ op de tweedeling binnen de discussie. Het verdelen van mensen in groepen lijkt ongelijkheid en racistische discriminatie te impliceren. Vanuit zorgethisch perspectief bezien kan daar eveneens afhankelijkheid, kwetsbaarheid en onrechtvaardigheid aan worden toegevoegd. Naast het verdelen van mensen speelt ook ontkenning en het gekleurd zijn mee. Beiden leiden tot ongelijke posities binnen zowel de maatschappij als het debat. Zo worden racisme en de behoeften van de kwetsbare anderen veelal genegeerd, waardoor er geen verantwoordelijkheid wordt genomen voor onrechtvaardigheid. Mensen met een gekleurde huid hebben doorgaans minder privileges dan mensen met een witte huid. Dit maakt dat gekleurde mensen eerder en vaker in een kwetsbare en afhankelijke positie verkeren.

Echter, wanneer vertrouwen zich ontwikkelt binnen de discussie, worden mensen zich meer bewust van ieders perspectief. Vandaar wordt het eenvoudiger om verschillen te (h)erkennen, wat binnen een zorgethisch perspectief belangrijk wordt bevonden (Tronto, 1993; Sevenhuijsen, 2003; Hankivsky, 2006; Hamington & Miller, 2006). Het wezenlijke verschil dat mensen nu eenmaal over een andere huidskleur beschikken en het onmogelijk kunnen ervaren van een andere huidskleur, heeft binnen het Zwarte Piet debat meer erkenning en begrip nodig. Zo is het mogelijk om open te staan voor elkaar, waarvandaan relaties met elkaar kunnen worden aangeaan en behouden (Sevenhuijsen, 2003). Het doorbreken van de polarisatie binnen het

Zwarte Piet debat is zodanig voorstelbaar. Via de dialoog kan een middenweg in de discussie worden gevonden (Sevenhuijsen, 2003; Kimmerle & Schepen, 2014). Middels het bewandelen van die middenweg is het denkbaar om de meer relationele ideologie, waar naar gezocht lijkt te worden binnen het discours, te verwezenlijken in het Zwarte Piet debat. Wanneer de dialoog, al dan niet door maatschappelijke leiders, binnen het debat verder wordt ontwikkeld is het voorstelbaar dat een meer rechtvaardige samenleving ontstaat zoals Robinson (2013) schrijft. waarbij diversiteit kan worden ingezet om gezamenlijk een creatieve streep door racistische discriminatie in Nederland te zetten.

6.2 Aanbeveling

Uit het onderzoek blijkt dat het creëren van vertrouwen tussen ‘voor’- en ‘tegenstanders’ belangrijk is binnen de Zwarte Piet discussie om het geschetste polariserende beeld van het debat te kunnen doorbreken. Het dialogisch verstaan van Gadamer kan hierbij worden gebruikt (Kimmerle & Schepen, 2014). Gezien deze manier van converseren niet uit is op het behalen van gelijk, maar juist op het bieden van inzicht in ieders situatie. Het zorgethisch reflecteren van de bevindingen toont dat inzicht belangrijk is voor het creëren van vertrouwen in de discussie. Hierbij kan het fenomenologisch onderzoeken van het debat waardevol zijn, omdat deze onderzoeksbenadering op zoek is naar geleefde ervaringen van mensen. Naar verwachting brengt dit het door Noddings (1984) omschreven binnenperspectief beter in kaart, waardoor behoeften binnen het debat beter worden opgemerkt, zodat verantwoordelijkheid kan worden genomen en adequatere zorg kan worden geboden.

Tot slot kan naar aanleiding van dit onderzoek worden aanbevolen dat zowel binnen het debat als in de maatschappij het binair indelen van mensen zoveel mogelijk wordt vermeden, zodat racisme en ongelijkheid kunnen afnemen. Op die manier is het denkbaar dat de positie van de gekleurde mens in de Nederlandse samenleving versterkt en diens aanwezigheid in publiekelijke discussies vanzelfsprekend wordt. Desalniettemin kunnen media nu al inzetten op het versterken van de gelijkwaardige behandeling van mensen in de samenleving.

7 Kwaliteit van onderzoek

Dit afsluitende hoofdstuk gaat in op de kwaliteit van het onderzoek. Eerst wordt er ingegaan op de kwaliteitsmaatregelen die vooraf zijn gepland, waarna de uiteindelijke kwaliteit van het onderzoek wordt besproken. Daarbij wordt aandacht besteed aan de inhoudelijke en methodologische beperkingen van het uitgevoerde onderzoek.

7.1 Kwaliteitsmaatregelen vooraf gepland

Het bewaken van de kwaliteit binnen kwalitatief onderzoek kan op diverse manieren geschieden. Middels methodische verantwoording, reflectie op de rol van de onderzoeker en triangulatie (Boeije, 2005b, p. 284), is het mogelijk om de kwaliteit van het onderzoek te bewaken.

Methodische verantwoording verwijst naar een goede rapportage van de onderzoeker aangaande het uitgevoerde onderzoeksproces (Boeije, 2005b, p. 284). Hierbij dient gelet te worden op wat de onderzoeker heeft gedaan en waarom. De onderzoekster heeft daarom gekozen om te werken aan een *thick description*. Om de kwaliteit van de rapportage te waarborgen fungeren de onderzoeksbegeleider en een medestudent als *peer review*. Zij dienen de onderzoekster eveneens kritisch te bevragen aangaande de uitvoering van het onderzoek. Daarnaast houdt de onderzoekster gedurende het onderzoek een logboek bij¹⁶ waarin beslissingen, interpretaties en eigen ervaringen aangaande het onderzoek en de Zwarte Piet discussie worden genoteerd. Dit houdt de rol van de onderzoekster inzichtelijk. Alsmede maakt de onderzoekster haar positie binnen de discussie ter inleiding van het logboek kenbaar. Gezien een onderzoeker niet waarde vrij kan zijn, is het van belang om hierin inzicht te geven en op te reflecteren, zodat de validiteit van het onderzoek zo min mogelijk wordt beïnvloed (idem, p. 286). Binnen dit onderzoek wordt gewerkt met zowel theoretische- als datatriangulatie. Triangulatie betekent dat metingen worden verricht vanuit diverse invalshoeken. Om zo de geldigheid van de gedane interpretaties te versterken (idem).

Tot slot wordt de kwaliteit van de rapportage gewaarborgd door de '32-item checklist' van Tong, Sainbury en Graig (2007) te volgen.

¹⁶ Zie bijlage 1.

7.2 Kwaliteit van het uitgevoerde onderzoek

De betrouwbaarheid van een kwalitatief onderzoek wordt veelal gezien als “de precisie van methoden van dataverzameling of meetinstrumenten” (Boeije, 2005b, p. 281). Het logboek waarin opvattingen, vooronderstellingen, gevoelens en bevindingen van de onderzoekster zijn geschreven draagt bij aan de betrouwbaarheid van het onderzoek. Evenals het werken met een *peer review*. Medestudente Mariska van der Heide heeft het werk gedurende de gehele onderzoeksperiode voorzien van kritisch commentaar en advisering rondom de navolgbaarheid van het onderzoeksrapport. Dr. Alistair Niemeijer heeft de onderzoeksrapport van feedback voorzien en tevens begeleiding geboden tijdens de uitvoering van het coderingsproces.

Voor de onderzoekster was dit de eerste kennismaking met de uitvoering van KDA aan de hand van de sociocognitieve benadering van Van Dijk. Dit vermindert de betrouwbaarheid van het onderzoek. Daarom heeft de onderzoekster geprobeerd om helder de benadering en haar interpretatie hiervan weer te geven en deze weergave strikt te hanteren tijdens het analyse proces. Door het geven van een *thick description* in het bevindingen hoofdstuk zijn deze stappen zo inzichtelijk mogelijk gemaakt. Eveneens is er tijdens het analyseren van de data gewerkt met het open-, axiaal-, en selectief coderen. Vanwege technische ongemakken tijdens het coderingsproces en het rapporteren van resultaten, zijn gegevens verloren gegaan. Dit maakt dat de coderingstappen onvoldoende navolgbaar zijn. Dit geldt met name voor het ontwikkelen van thema's en subcategorieën. Om die reden is de betrouwbaarheid van het onderzoek beperkt. Echter door het betrekken van theorieën uit diverse kennisgebieden en het gebruiken van verschillende mediabronnen, heeft het onderzoek voldaan aan triangulatie. Hiermee wordt de betrouwbaarheid van het onderzoek versterkt.

De beïnvloeding van het onderzoek door systematische fouten treft de interne validiteit oftewel de geldigheid van een onderzoek (Boeije, 2005b, p. 281). Gezien binnen dit onderzoek is gewerkt met geschreven stukken en beeldmateriaal dat voor vrijwel iedereen die toegang tot het internet heeft beschikbaar is, draagt dit bij aan de geldigheid van het onderzoek. Daar de onderzoeksgegevens controleerbaar zijn. Desalniettemin was de onderzoekster door het gebruik van deze bronnen, niet in staat om bij het ontbreken van informatie door te vragen, zoals bij het afnemen van een interview wel mogelijk is. Hierdoor was de onderzoekster genoodzaakt om

gedragingen en verhalen te interpreteren. Tevens is in dit interpretatie proces minder inzicht daar coderingen verloren zijn gegaan. Dit doet af aan de geldigheid van het onderzoek.

De generaliseerbaarheid of externe validiteit heeft betrekking op de vraag of de getrokken conclusies eveneens gelden voor situaties die niet zijn betrokken in het onderzoek (Boeije, 2005b, p. 287). Gezien het beperkt aantal bronnen zijn de getrokken conclusies binnen dit onderzoeksrapport mogelijk niet van toepassing binnen andere situaties. De context van de bronnen liet te weinig ruimte voor (volledige) conversaties. Hierdoor is het mogelijk dat wanneer er andere media worden gebruikt en het onderzoek wordt herhaald, dit mogelijk andere resultaten en conclusies brengt.

Tot slot

Lieve Sint en Piet

Dit jaar heb ik mijn scriptie geschreven en dat was niet zo makkelijk en leuk soms. Maar dankzij een hoop fantastische mensen is het mij wel gelukt!

Daarom wil ik jullie vragen om in december extra cadeautjes mee te nemen voor de volgende personen:

- Julius → dat is mijn vriend
- Mariska → mijn studiezuster
- Alistair → de opper begeleider
- Papa en Mama ♥
- Kevin → de ontwerper
- Al mijn BFF's → voor het geduld
- De spellingcheckers → Tiny, Yvonne, Jordi en Inge

Misschien vergeet ik nog wel mensen maar dan stuur ik nog wel een brief!

Alvast bedankt
en tot in December

Liefs Linda

Literatuur

Wetenschappelijke bronnen

- Ajani, M. (2014). Critical Reflections on Liberty and the Power of Speech-Acts to Empower and Disempower Citizens of Minority Backgrounds. *Journal of Political Sciences & Public Affairs*, 2.
- Bal, M. (2002). *Travelling Concepts in the Humanities: A Rough Guide*. Toronto: University of Toronto Press
- Bijenaar, A. & Maris, C. (2014). Zwart als roet: Zwarte Piet in de liberale staat. *Filosofie en Praktijk*, 35, 5-21
- Boeije, H. (2005a). *Analyseren in kwalitatief onderzoek: Denken en doen*. Den Haag: Boom Lemma Uitgevers.
- Boeije, H. (2005b). Kwalitatief onderzoek. In Boeije, H., 't Hart, H. & Hox, J. *Onderzoeksmethoden*. (pp. 253-289). Amsterdam: Boomonderwijs. 7de druk.
- Boehmer, E. & Mul, S. de (2012). *The Postcolonial Low Countries: Literature, Colonialism, Multiculturalism*. Plymouth: Lexington Books.
- Boeschoten, T, Van Es, K. & Van Geenen, D. (2014). Mediating the Black Pete Discussion on Facebook: Slacktivism, flaming wars and deliberation. *First Monday: Peer-reviewed Journal on the Internet*, 19.
- Bowen, G.A. (2006). Grounded Theory and Sensitizing Concepts. *International Journal of Qualitative Methods*, 5, 12-23.
- Davidovic, M. & Terlouw, A. (2015). *Diversiteit en Discriminatie: onderzoek van processen van in- en uitsluiting*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- De Lange, R. & Schuman, H. (2012). *Kritische discoursanalyse: de macht en kracht van taal en tekst*. Brussel: ASP nv.
- Donnelly, D.A., Cook, K.J., Van Ausdale, D. & Foley, L. (2005). White Privilege, Color Blindness and Services to Battered Women. *Violence Against Women*, 11, 6-37.
- Engster, D. Care Ethics and Natural Law Theory: Toward an Institutional Political Theory of Caring. *The Journal of Politics*, 66, 113-135.
- Essed, P. & Hoving, I. (2014). *Dutch Racism*. Amsterdam/New York: Rodopi.
- Essed, P. & Trienekens, S. (2008). 'Who Wants to Feel White?' Race, Dutch Culture and Contested Identities. *Ethnic and Racial Studies*, 31, 52-72.

- Ghorashi, H. (2015). Waarom is racisme taboe in Nederland? In: M. Davidovic & A. Terlouw (red.) *Diversiteit en Discriminatie: Onderzoek naar processen van in- en uitsluiting*. Amsterdam: Amsterdam University Press, pp. 183-200.
- Hamington, M. & Miller, D.C. (2006). *Socializing Care: Feminist Ethics and Public Issues*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers. Inc.
- Hankivsky, O. (2006). Imagining Ethical Globalization: The Contributions of a Care Ethic. *Journal of Global Ethics*, 2, 91-110.
- Hankivsky, O. (2014). Rethinking Care Ethics: On the Promise and Potential of an Intersectional Analysis. *American Political Science Association*, 108, 252-264.
- Held, V. (2014). Can the Ethics of Care Handle Violence? *Ethics and Social Welfare*, 4, 115-127.
- Held, V. (2006). *The Ethics of Care. The Oxford Handbook of Ethical Theory*. New York: Oxford University Press New York.
- Helsloot, J. (2001). De opkomst van Sinterklaas als nationaal feest in Nederland. In Doring, A. *Faszination Nikolaus. Kult, Brauch, Kommerz* (pp. 104-137). Essen: Klartext.
- Helsloot, J. (2012). Zwarte Piet and Cultural Aphasia in the Netherlands. *Quotidian: journal for the study of everyday life*, 3, 1-20.
- Helsloot, J. In: Boer, E., Koops, W. & Pieper, M. (2009). *Sinterklaas verklaard*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Hermes, J. & Hillhorst, S. (2015). 'We have given up so much': Passion and denial in the Dutch Zwarte Piet (Black Pete) controversy. *European Journal of Cultural Studies*, 1-16.
- Kietzmann, J.H., Hermkens, K., McCarthy, I.P., & Silvestre, B.S. (2011). Social Media? Get Serious! Understanding the Functional Building Blocks of Social Media. *Business Horizons*, 54, 241-251.
- Kimmerle, H. & Schepen, R. (2014). *Filosofie van het verstaan: een dialoog*. Antwerpen-Apeldoorn: Garant.
- Kittay, E.F. (1999). *Love's Labour: Essays on Women, Equality, and Dependency*. New York: Routledge.
- Kozijn, G. (2014). *Zwarte Piet: verkennend onderzoek naar een toekomstbestendig sinterklaasfeest*. Utrecht: Pharos uitgevers.
- Noddings, N. (1984). *Caring: A Feminine Approach to Ethics and Moral Education*. Berkeley en Los Angeles: University of California Press.

- Robinson, F. (2010). After Liberalism in World Politics? Towards an International Political Theory of Care. *Ethics and Social Welfare*, 4, 130-143.
- Robinson, F. (2006). Care, Gender and Global Social Justice: rethinking 'ethical globalization'. *Journal of Global Ethics*, 2, 5-25.
- Robinson, F. (2013). Global Care Ethics: beyond distribution, beyond justice. *Journal of Global Ethics*, 4, 131-143.
- Robinson, F. (1999). *Global Care: Ethics, Feminist Theory, and International Relations*. Boulder: Westview Press.
- Sociaal Cultureel Planbureau. (2014). *Verschil in Nederland*. Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau.
- Sevenhuijsen, S. (1998). *Citizenship and the Ethics of Care: Feminist Considerations on Justice, Morality and Politics*. Routledge: London en New York
- Sevenhuijsen, S. (2003). The Place of Care: the Relevance of the Feminist Ethic of Care for Social Policy. *Feminist Theory*, 4, 179-197.
- Van den Berg, H. (2004). Discoursanalyse. *Kwalon*, 9, 29-39.
- Van der Waal, M. (2013). Contesting Cultural Memory: Rethinking Postcolonial Identities in Europe. In Tamcke, M., Jong, J. de., Klein, L. & Waal, M. van der. *Europe: Space for Transcultural Existence?* (pp. 125-132). Göttingen: Universiteit Göttingen.
- Van Dijk, T.A. (2009). Critical Discourse Studies: A Sociocognitive Approach. In Wodak, R. & Meyer, M. *Methods of Critical Discourse Analyse*. (pp. 62-85). Sage: Londen.
- Van Dijk, T.A. (2002). Discours and Racism. In Goldberg, D. & Schäffner, C. *Politics as Text and Talk. Analytical approaches to political discourse*. (pp. 204-236). Amsterdam: Benjamins.
- Van Dijk, T.A. (1993). Principles of Critical Discourse Analysis. *Discours & Society*, 4, 249-283.
- Van Heijst, A. (2008). Zorgethiek, een theoretisch overzicht. *Filosofie en praktijk*, 29, 7-18.
- Van Heijst, A. (2012). *Professional Loving Care*. Leuven: Peeters.
- Weiner, M.F. (2014). The Ideologically Colonized Metropole: Dutch Racism and Racist Denial. *Sociology Compass*, 8, 731-744.
- Tong, A., et. al. (2007). *Consolidated criteria for reporting qualitative research (COREQ): a 32-item checklist for interviews and focus groups*. International

Journal for Quality of Health Care; Volume 19, Number 6: pp. 349-357.
Advance Press Publication.

Tronto, J.C. (2013). *Caring Democracy: Markets, Equality and Justice*. (E-book).
New York: New York UP.

Tronto, J. (1993). *Moral Boundaries: A political argument for an ethic of care*. 2^{de}
druk. New York: Routledge.

Publieke bronnen

RTL Nieuws (2015). *Bezoekers rtlnieuws.nl: Zwarte Piet moet zwart blijven*.
Geraadpleegd op 16 februari 2016, van
<http://www.rtlnieuws.nl/nieuws/binnenland/bezoekers-rtlnieuwsnl-zwarte-piet-moet-zwart-blijven>

Brenninkmeijer, A. (2014). Het recht om te escaleren: het pietendebat in de
rechtszaal. *Nederlands juristenblad*, 41, 2932-2935.

Dongen, van., M. (2016) Wij zijn geen moreel kompas. *Volkskrant*. 25-05. (p. 5).

The Economist. (2013). *Is Zwarte Piet Racism? A debate on a holiday tradition
exposes racial attitudes*. Geraadpleegd op 16 februari 2016, van
<http://www.economist.com/news/europe/21588960-debate-holiday-tradition-exposes-racial-attitudes-zwarte-piet-racism>

Du Pre, R. (2016). *Typhoon wilt politie helpen bij uitbannen etnische profilering*.
Geraadpleegd op 1 juni 2016, van
<http://www.volkskrant.nl/binnenland/typhoon-wil-politie-helpen-bij-uitbannen-etnische-profilering~a4310976/>

Huisman, C. (2016). ‘Asociale’ media komen onder vuur. *Volkskrant*. 26-05. (p. 6).

NOS. (2013). *Wie is Verene Shepherd?* Geraadpleegd op 14 juni 2016, van
<http://nos.nl/artikel/566398-wie-is-verene-shepherd.html>

Notitie over de Utrechtse zorgethiek. (2015). Geraadpleegd op 20 mei 2016.
<http://zorgethiek.nu/wp-content/uploads/2015/09/Notitie-over-de-Utrechtse-zorgethiek-definitief-2015.pdf>

Oomen, E. (2015). *Onderzoek in 262 gemeenten: Piet blijft zwart*. Geraadpleegd op
16 februari 2016, van <http://www.ad.nl/binnenland/onderzoek-in-262-gemeenten-piet-blijft-zwart~a34c1471/>

Van Dijk, M. (2011). *Sinterklaas blijft een lastige leugen*. Geraadpleegd op 23
februari 2016, van
<http://www.trouw.nl/tr/nl/5116/Filosofie/article/detail/3047623/2011/11/23/Sinterklaas-blijft-een-lastige-leugen.dhtml>